

WILLIAM RITTER:

PALIČATOST SLOVENSKÁ

AUTORISOVANÝ PŘEKLAD Z JAZYKA FRANCOUZSKÉHO

PŘELOŽIL

PETR PRINC

MOR. OSTRAVA 1911

NÁKLADEM »VYDAVATEL. DRUŽSTVA MORAVSKO SLEZSKÉ REVUE«
TISKEM BIRGUSE A RIEDLA V PŘÍVOZE

Paličatost slovenská.

Autorisovaný překlad Petra Prince.

Po devatenáct let žili Palko i Ānča šťastni v manželství, oním živořícím a drsným štěstím rolníka, jež by se mělo nanejvýše zváti nedostatkem neštěstí, třeba že jednotvárnost jeho byla čas od času přerušena v domácnosti hrubou hádkou nebo v čas žní velkou bouří. Jako u všech jejich spolubratří toho hornatého kraje, kde z roviny vyvstane z nenadání pohoří a kde povahy jsou v souladu s volnou energií popředí a hloubkou obzorů, jejich zaměstnání řídilo se během ročních dob, jen když nic příliš nekalilo jakýsi blahobyť, vzniklý naprostým nedostatkem potřeb, než základní svědomí, jakkoli v důvěrném styku se svatým písmem. Pokládali život za dobrý, byla-li sklizeň dobrá a krásnými ony dny, kdy počasí vyhovovalo jejich přáním. A tato přání těsně splývala s požadavky jejich polí a dobytka : osmdesát měřic osetých pozemků kryjících stráně kolem domů, asi sto švestkových stromů, dobře rodících, odpovídajících slušnému množství trávy pod nimi, tři koně, šest až sedm krav, asi tucet ovcí, dvě prasátka občasně, asi padesát slepic, asi dvacet hus, hejno holubů, několik starobylých úlů ve kmenech dutých stromů, potom vápnem vybílených, a Pozor, škaredý pes chundelatý s chlupy tak neurčité barvy jako neurčitým byl jeho původ. Měřice je míra padesáti šesti kilogramů zrna a v širším smyslu prostora, kterou jím lze osít. Jak vidíme, byli tedy Kodajovi mezi rolníky slováckými kopaničáry dosti zámožnými. Kopaničár, v plurálu kopaničáři, jest jméno, jež mají v kraji Myjavském obyvatelé "kopanic", osamělých to skupin chatrčí v záhybech krajiny tohoto okresu oživeného, plného zvláštností etnografických i topografických ; země to, jakoby vycpána nesmělými údolími, která mezi tučnou Moravou a rovinou Váhu osamocují lid slovácký, trpný, ale nepodléhající vlivu maďarismu, lid, jenž si zachoval neochvějně své zvyky, obyčeje a kroje.

Kodajovi tedy, muž i žena, zdraví a silného plemene, od té doby, co se lopotili společně a uznávali svou vzájemnou schopnost ku práci, navykli si jako dva volí pod týmž jhem milovati se, a to zase dle zvyku selského, který je, jak známo, skoupý na projevy a laskání, ale který nebojí se výbuchů, okamžiků vzešlých

ze špatné nálady. Ostatně hovořili velmi málo a jednáním svým, nevědomky i dekorativním, i zdoluhavými gesty a malebnou čistotou svých krojů bílých a černých zdobili svůj smavý domek pod doškem a jeho obražené okolí. Večer drsná a přímá silhoueta — dvě kolmice — Palky, utrmáceného, ale statečného, rýsovala se v zapadajícím slunci na prahu kuchyně, když vrhnuv krátký pohled pána domu, jenž se přesvědčuje, po svém příbytku, naplněném ostrou vůní bramborové polévky, pravil: "Chvála Bohu . . práce je skončena". Hlas zbytečně zněl, prostý a klidný jako obvykle a bylo zřejmo, se je spokojen sám sebou i s druhými, neboť byl hovorný. A Anča odpovídala: "Budeme jísti naše zemáky." Potom zpravidla po malé přestávce jako pro sebe: "Kde pak by člověk vzal peníze na maso?" Ale ve dnech, kdy se pálila slivovice, kořalka ze švestek jeho švestkových stromů, Palka, jenž obvykle nevkročil do hospody, dovedl tlachati jako jiný. Rovněž tak Anča ve velké zlosti. Ale bohudíky nebyla každý den neděle.

Tato kopanice Svinárky krčila se pod švestkovými stromy v úvale hlubokém a měkkém po boku Poliany Myjavské, v stejné vzdálenosti od lesů hořejších, jež se níží ke svahu severozápadnímu, kudy se dostaneme na Moravu, i od lesů Kopců, táhnoucích se jako cáry po obou návtrších údolích, jež vroubí malou říčku místní.

Byla to, po způsobu všech těchto příbytků venkovských, malá skupina stavení, sestavených do pravého úhlu kolem dvora zaujatého zcela hnojištěm, od něhož jej dělil jakýsi druh chodníku či terasy, nebo malého ná březí, chceme-li, s dlažbou pořízenou jakž tak a rozestouplou spíše, tak že dokonce podařilo se malé bříze zachytit tu kořeny. Byl tu přízemek, který obývali, stáj a několik sýpek a kolen. Tyto byly ze dřeva, stáj a domek ze žlutých cihel, sušených na slunci od cikánů, barvy žluté jako kupecký papír. Ozdobou části obytné byly pěkné bílé dvéře s výklenkem nestojícím kolmo, dle způsobu Myjavského — žudrem, jak se říká na Moravě, pilierem, jak se říká na Myjavě — na způsob malé kapličky pečlivě vybílené, nebo výklenku pro sochu svatého. Jediná střecha kryla to vše, dům, stáj, sýpky i kolny, těžká střecha došková, nepravidelná a hrbolatá, hustá jako vesnický vlas někdejší, a linie starobylé a hrubě smělé, jako vše ostatně v této zemi energické s měkkostí; v koutě krovu nahnědlá sláma byla dle zvyku krajiny schodovitě zaříznuta. Jsouc obnovována dosti často na domě, byla tam vždy pěkná a čistá. Slehá a prohníla nad stájem pokrývala se tam mechem krátkým

a drsným, červenohnědým v létě, naopak zeleným, bujícím a lahodícím oku od prvních dešťů podzimních; a jakmile kosové oznamovali jaro, objevoval se zase pod tajícím sněhem. V úhlech vbíhajících, na průseku rovnoběžníků sjednocených touto střechem zpola čerstvou, zpola zvětšelou, veliký netřesk byl zapustil kořeny, nakupil své matné růžice, a vysílal své stvolý tučných slupek. Nade dveřmi tenká svrchní vrstva dochu visela ven ze zlaté houšti slámy čistě zaříznuté. Všecka péče o zevnějšek soustřeďovala se na tento vybíhající vchod, svědčící o uměleckém smyslu Slováků, koketnost to domku, malá umělecká památnost sama o sobě, které se nikdy dosti nenabílili a která stačila, aby dodávala celému příbytku vzhledu blahobytu. Svými šťastnými rozměry, svým reliefem mohutným a starobylým, svým neposkvřeným leskem, takřka arabským, zdál se tento vchod něčím bohatým a vkusným, co lpělo jen náhodou na selské zdi jako ammonit v kameni, pravý klenot umění lidového na drsné schránce zdi stavěné z cihel z přechované hlíny. A za slunných dnů, jemné reflexy, nažloutlé, narůžovělé a nazelenalé, chvěly se mezi jeho výstupky, rozřezující modravé stíny žeber klenby. Pohleděl-li naň, působil v očích chodce rakouského, sestupujícího k nížinám dunajským, dojem první předzvěsti Orientu. S kyticí ohromných slunečnic, s širokým černým srdcem, zářících v rohu vnější zahrádky nad vozovou cestou spojující kopanici se silnicí z Myjavy do Velké, byl to jediný přepych malé dědiny, řádné a pracovitě, kde každý den dostačoval její práci, jejímu dešti a jejímu modrojasu.

Rolník slovácký cítí všechny věci, jež značí lásku k domovu a počestnost života, krásný květ jako z krásného bílého plátna, předsíní pěkně upravenou jako střechu z došku vkusně seřiznutého. On je cítí a nemluví o nich. Ale když je sám na polích, zpívá o nich, když se byl ujistil, že nikdo ho neposlouchá.

Palko i Anča se oženili velmi mladí, přivedeni byvše jeden druhému svými rodiči a jak se sluší, podle požadavku, aby zdvojili polnosti. Žení se tam, aby založili dědičný statek a rodinu, zřídka ze záliby jeden pro druhého. Je to pouhá záležitost sečítání. Konali povinnost manželskou k tomu nadávkem a dle dovození bible i doby roční, ale měli jen jediného syna. Léto dávalo pšenici a oni vozili semlet obilí druhdy do Myjavy, jak bylo logické, nyní do údolí pobočného, do Brestovce, poněvadž láska a logika, jak uvidíme, jsou dvě rozdílné věci.

Podzim ztmavěl a opálil švestky indigem, a oni pálili slivovici. A z konopí ostré vůně, jež srpen rezavě-žluto zbarvil, uměli

v zimě tkáti plátno, jež chodili prodávat do Myjavy, kde již židé tenkrát začínali lichvářsky skupovati místo. Časem bezký malý Štěpánek prospíval tak dobře z porcí brambor a kukuřičné kaše, již ho krmili na peci (to jest na místě pro děti, ve vybíleném koutě mezi kamny, jichž součástí jest, a mezi zdí), že brzy začal toulati se na svých malých nožkách po pěšinách a rolích. Potom to byl šelma usoplený a umouněný, vyrůstající za kravami, jež i sám cucal, když měl žízeň nebo hlad, nebo prostě když ho choutka pojala. Pak to byl potměšilý kluk, který poháněl suchou větví husy po strništích v zasmušilé mlze podzimní.

Stal se výrostkem útočným a krutým, jenž si vjížděl do vlasů se svými spolužáky, všemi těmi malými uličníky, nadchlými pýchou synovskou: »Kdyby můj táta chytil tvého, už by mu zvonili . . .« (zvonili by na věži Myjavské k jeho pohřbu). Pak přišla konfirmace spojená s prvním přijímáním. A tak Štěpán byl dnes jedním z nejsilnějších chlapců v okolí, vodě a ošetřuje koně, ve svých bílých šatech letních; jeho pevné maso otřásalo se v žebřinovém voze na hlučící silnici. Ale co zvláště podivu hodno, pojednou nezbyvalo v něm již nic z jeho neposedného dětství. Zamlklý a snivý mluvil málo a drsně, nerad pozdravuje i nerad jsa tázán, utíkaje se k nejapným vytáčkám; aby nemusil poznati chodců, oči bez ustání zasmušilé nebo upírající se v dál, kde nad vlnícími se poli žíhanými týčila se tajemná zřícenina Brančská na svém holém kůželi, zvláštního a jakoby sopečného útvaru. Co ho mrzelo nejvíce bylo, že dobře věděl, jak děvčata, když krácel mimo, pohlížela naň se zálibou; proto se mu také posmívala. A druzí hoši posmívali se také, že nenadbíhal jako oni škádlení a veselým šprýmům žneček, když se zvedaly v potu, aby se podívaly, jak jde kolem, přikládajíce ruku k čelu, srp v oblouku za svou hlavou zahalenou červeně a bíle. Nic už nerozpálilo jeho hněvu, leda cítil-li, že zlomyslné oči jej sledovaly, tak jako on svýma sledoval své sny na obzoru. Tu křížil své drsné nohy bosé pod třásní svých gatí, spodků z rezného plátna, odřených na kolenou a všude špinavých, které s košilí uzavřenou u límce na knoflík ze žlutého skla byly celým jeho vyšňořením v létě, a svým špatným bičem ze svázaných provázků poháněl k běhu šimla — bílého — a ryzku — červenou — svá dvě zvířata dobrácká, jež uháněla, než minula asi šest třešňových stromů vysázených po okraji příkopů, potom upadla zas ve svůj líný chod právě jako Štěpán ve své snění. To proto, že Štěpán měl velké tajemství, tajemství, jehož sám sobě nechtěl doznati, ale které tu bylo již ode dávna, déle než myslel on sám . . . Opravdu

nebylo to jen pro nic za nic, že přestali jezdit s mletím na Myjavu. Tož právě ta hezká Zuzka, dcera mlynáře Pražienky v Brestovci, nedbala nikterak o něho, zatím co jeho sny, za nimiž se honil po obzoru, krášlily se jenom jí. Nikdy si ještě neřekl, že ji má rád, právě jako nevěděl, že láska, slovo známé theoreticky ze školy, katechismu a písní, jest právě ono, jež slouží k označení toho, co zkoušel, ale čeho sám sobě nepřiznával. Nuže to, co pocífoval, bylo příčinou, že život nebyl mu již snesitelný, kdyby ji nebyl čas od času spatřil, kdyby nebyl věděl, že dlí tam kdesi v záhybech toho údolí na levo za okrouhlými vrchy sestupujícími od Poliany.

Měl zapotřebí opět a opět ji viděti jako pocíujeme hlad a myslil na ni právě tak, jako vidíme, máme-li oči otevřené. Kdyby ji nebyl alespoň zahlédl každou neděli v evangelickém kostele v Myjavě, po celý týden byl ve zlé náladě . . . Konečně jak k tomu došlo, že se vozilo obilí na mletí do tohoto Brestovce, kam bylo tak nepohodlné se dostat? To se přihodilo zcela jednoduše, jako to ostatní.

Zuzka i Štěpán chodili oba v předepsaném věku dvanácti let na katechismus před konfirmací, hoši i dívky, jedni na pravo, druzí na levo ve školní světnici, každou sobotu od dvanácti do jedné s poledne, po osm týdnů, jež předcházejí zelenému čtvrtku. O těch krásných týdnů! Neboť z Myjavy do Brestovce i do Svinárek, s trochou dobré vůle, dá se hezky kousek cesty uraziti společně, před nevyhnutelným rozchodem. Společně, to znamená, že Štěpán krácel stále nadutě a stranou mezi hochy Brestoveckými, s nimiž ostatně mnoho nenamluvil a k nimž se připojoval bez pravděpodobného důvodu – což způsobilo hned klepy – a Zuzka na předu uprostřed dívek, jež se držely za ruce nebo pod paží, pokud to cesta dovozovala, smějíce se mezi sebou, posmívající se hochům, obracející se na zatačkách, nebo se shýbající, aby utrhlly první fialku nebo velmi vzácnou sněženku. Ale tyto návraty společné byly velkou náhodou, k níž bylo zapotřebí dvojí shody okolností, aby žádný z Kodajových nešel s hochem ze Svinárek, aby nikdo od Praženek nepřišel z Brestovce. Na štěstí tito lidé pracovití mají ve zvyku přicházeti do Myjavy za svými záležitostmi pouze v neděli ráno, spojující cestu k bohoslužbě se svými nákupy a prodeji, nebo spíše ve středu, která je tam dnem trhu týdenního a osmkrát do roka výročního.

Poněvadž nemá vytrvalost Štěpánova v doprovázení hloučku dětí Brestoveckých nemohla se vysvětlovat právě kamarádstvím

a ještě méně logikou některé z obou pravidelných cest — ani Šmetanovské pěšiny podél zátočin potoka pod vrbami, ani vozové cesty přímo u paty úrodných nabobtnalých polí Baraneckých — hoši mluvili o tom mezi sebou, dívky mezi sebou, i hoši s děvčaty. Tu pak bylo snadno i Zuzce samotné zjistiti, s jakou vytrvalostí oči Štěpánovy upíraly se na ni. Škádli ho tím, zčervenal. Škádli ho tím ještě více, sevřel pěst a vyhrožoval. Poněvadž zcela patrně byl nejsilnějším ze všech těch výrostků, a také nejvíce samotářským, nechali ho opatrně na pokoji, ale věděli, co chtěli vědět. Od té doby Zuzka, bezpochyby aby se zalíbila chlapcům Brestoveckým, úmyslně naň nikdy nepohlédla, nikdy ho neoslovila . . .

Ale jednou, když kráčela na deset kroků před ním, upadla jí z rukou kytička fialek, svázaná suchým stéblem, změkklá v jejích prstech. Právě v okamžiku, kdy měl na ni stoupnouti, pocítil Štěpán potřebu zastrčiti své kalhoty z hrubého šedého moldounu do svých botek hošíčka, jenž jde na katechism velmi čistý a pěkně upraven. A malá kytěčka fialek vadla v jeho palčivé ruce po ostatek dne.

A přátelství, toť bylo vše, a to mělo zůstat všim pro vždy.

Hoši Brestovečtí neškádli dlouho své malé přítelkyně Zuzky jménem Štěpánovým. Odjela do Vídně brzy po konfirmaci. Zůstala dvě léta v tom velkém městě, jež zkazí tolik venkovanek. Až se odtamtud vrátí, to už jistě nebude dívka venkovská, ale slečna. Když se vrátila, byla to Zuzka z Brestovce jako před tím.

Štěpán myslil, že přijal zprávu o jejím návratu s úplnou lhostejností . . . Ale zatřáslo to jím přece . . . Opakoval si v duchu dost a dost: dívka, kterou viděla Vídeň, dívka zkažená . . . Nicméně příští neděli vyšnořil se co nejlépe dovedl, aby šel se svými rodiči do kostela. A zde se rozdělili podle zvyku, Anča mezi ženy, uprostřed bílé lodi; Palko s muži na zadu a Štěpán nahoře na kruchtě s hochy; ale stranil se úmyslně skupiny kamarádů Svinárských a přiblížil se k výstupku, jenž vyčníval nad oltářem, kolem něhož seřaděna byla do čtverce děvčata, ve skupinách dle kopanic pohromadě, jako na podzim stáda hus sehnanych k vánočnímu stěhování. Bez váhání zvolil si přirozeně onen bok, který jak věděl, čelil proti skupině Brestovecké. Pocítil zvláštní zadostučinění, že tam nezablédl tmavé skvrny nějakých šatů slečny, ale že poznal Zuzku, statnou a čilou, hledící zpřímá před sebe bez pýchy, ale s utkvělou přísností, zcela dle svého vkusu jako jindy, v roztomilém obleku slováckém, veselém,

svěžím a čistounkém až milo. Od toho okamžiku už nemyslí na ten ošklivý pobyt ve Vídni, který mu byl otrávil dvě léta.

A hle, následující neděli, když hledal svého otce při východu z kostela, spatřil ho ve společnosti mlynáře Pražienky. A poněvadž se zdálo, že oba mužové vracejí se společně, obě ženy, jež spěchaly každá za svým mužem, daly se nezbytně do hovoru, na malou vzdálenost v téže řadě. Tu Štěpán beze slova přikročil k mužům a Zuzka k ženám . . . Jednomu i druhému zdálo se, že slyší šohaje Brestovecké, kteří stáli uprostřed ulice, čekající také na příbuzné se svými velkými biblemi pod paží, jak se uštěpačně smáli, když oni šli kolem. A jako by se na sebe vzájemně hněvali, ani ve chvíli, když se jejich cesty rozcházely, při východu z Myjavy k »Hornímu konci«, neřekli si ani slova. Pražienkovi odešli cestou k »Hornímu konci«, Kodajovi zaměřili k Smetanům a Devanům, kde se vchází do údolíčka, jež stoupá ke Svinárkám stezkou přetínající malou nízkou rovinu uprostřed kvetoucích máků . . . Anča kráčela napřed, Palko uprostřed, Štěpán vzadu, všichni tři zamyšleni. A zatím co půda pevná i měkká duněla jako kaučuk pod třemi páry bot, jichž šest stop plasticky otiskovala, Anča myslela na to, že bude třeba Štěpánka oženiti jednoho dne, Palko odhadoval, že jeho pole slibují toto léto dobře na sto měchů, a Štěpán nemyslel na nic, poněvadž myslel na Zuzku.

Najednou Palko řekl, jako by pokračoval v rozmluvě:

»Škrinar na mně žádá jedenáctý měch.« Škrinar byl jeden z mlynářů myjavských, kterému se platilo v naturalích, jako všem mlynářům v zemi: jeden pytel na každých jedenáct připadl jemu.

Anča odpověděla, jako by to byla věc, o které se dávno jednalo:

»Pražienka žádá jeden ze dvanácti.«

A aniž věděl jak, Štěpán navrhl:

»Proč bychom nešli mlet do Brestovce?«

Potom se odmlčel, neboť v jeho nitru jakási temná nevolnost mu pravila, že právě provedl čin neodvolatelný. Právě zasadil ránu svému osudu. Od tohoto slova jeho život bral na sebe nový směr. Věděl, že tomu tak bude, že se bude mlet v Brestovci.

Mlít v Brestovci, to bylo ovšem přáním Palkovým, i kdyby tam byl měl jediný krejcar zisku na pytli, neboť i když měli dáti oběru v kostele, hnali svou šetrnost až k tomu, že šli k židovi změnit dva krejcare za tři halíře, místo čtyř. Žid si jeden

podržel . . . Ale také zase tři halíře, to dělalo tři neděle Tak rozumí kopaničár svému prospěchu: dvacet pět ze sta dá na čtyřech halířích židovi raději, než jeden krejcar v neděli pastorovi na výlohy spojené s bohoslužbou a školou. Ostatně rozumí se samo sebou, že když už je jednou v krámě židově, nespokojuje se s tímto výkonem bankovním s nekonečně malými veličinami, ale že se vždy najde nějaká naléhavá věc, již třeba koupit při této příležitosti. Také Palko netrpěl, aby jeho žena tam vkročila, ač nebylo-li někdy jinak možno; dala se však vždy zvábiti šněrovadly, barevnými šňůrkami, knoflíky . . . Palko vcházel a — kupoval jen bičík, řemen nebo klubko motouzu!

Ale že budou mlíti v Brestovci, to nemohlo se tak hned zholat přijati, jakmile to byl Štěpán navrhl. Rolník slovácký v žádném případě nestrpí, aby se zdálo, že bere rady od svého syna. Bylo to dosti obtížné dostat se do Brestovce: cesty byly špatné, místy stále kamenité a rovněž blátivé po každém dešti. Bylo třeba tři- až čtyřikrát stoupat a sjíždět, při objíždění širých výběžků kopcoviny, jež sbíhá dolů od Poliany . . . Nejlépe by bylo ještě sjetí údolím Svinárským přes Kopce až k Devanům, potom vyjetí celým údolím Brestoveckým: ale pak by to bylo dále, než jeti do Myjavy, kde má člověk vždy nějaké řízení . . . Ale poněvadž se hádali o cestu, bylo to znamením, že je už rozhodnuto. Jeden pytel na dvanáct, místo jednoho na jedenáct. Štěpán chránil se říci více. Byla to hotová věc. Bude se jezdit do Brestovce.

Jezdili tam od podzimku. Často . . . ! Štěpán bděl nad tím, aby náklad nebyl příliš těžký, předstíraje různé věci. Jak byli předvíдали, cesty byly kamenité, cesty byly blátivé; ze tří koní brzy jeden, brzy druhý měl jinou práci . . . Ani o vánocích nebyl ještě konec. A tak se tam jezdilo po dvě léta, ve kteréžto době Pražienka ztratil svou ženu a Zuzka převzala řízení domácnosti, která tím ovšem neutrpěla. — A nyní, když Štěpán byl krásný a silný jako topol a Zuzka zdravá, krev a mléko, nebylo důvodu, nechodit tam nadále. Je pravda, že Pražienka teď už žádal také jeden pytel z jedenácti. Ale v Myjavě Škrinal, Zeman, Valášek, Smetana, Jurenka, Borsuk, všichni mlynáři mluvili, že budou žádat desátý. Všude je živobyť stále dražší.

A přec uvítání v Brestovci nebylo nejlepší a nebyvalo jím nikdy. Abychom pravdu řekli, ubohý Štěpán přinášel velikou obět, že tam dojížděl. Nejprve, ať už to bylo údolím, ať přes kopce, jaká to cesta šeredná, samá louže a srázný vrch!

V údolí potkával lidi a Štěpán věděl, že se mu posmívali. Vypotávali se ho, předstírajíce přemrštěně přívětivý zájem: »Který čert tě tam nese, tebe i tvé měchy do Brestovce? Vida, vida, nemají ve Svinárkách špatné gusto, ale za to ve mlýně snad nemají tak dobré.« Co to mělo znamenat? Zuzka dávala podnět ke klepům? Ubohý Štěpán pro podobný tlach byl by vyhledával hádku i s vlastními koňmi... A aby se vyhnul půtkám, s nebezpečím, že rozbije svůj vůz nebo převrhne svůj náklad, volil cesty přes kopce, odkud líbilo se ostatně jeho povaze samotářské a divoké rozhlížeti se po širém obzoru: na zadu široké záhyby polí tygrovitě žíhaných a zvlněných, nížících se až k výstupku Brančskému s jeho pahýly starých zdí a k modravým pláním moravským, jež se ztrácely směrem k Vídni; na předu nad bludištěm pahorků a dolin, nesmírná krajina celá svraštlá, již vévodily lesnaté obrysy Javořiny s jejím vrcholkovým pastviskem, zcela malým, díval-li se člověk s této strany... Volným záhybem sjíždělo se do údolí; ještě povlovnějším záhybem vyjíždělo se na svahy; tak po třikráte. V každé dolině hnízdlilo několik kopanic podobných Kodajově. Vyhýbal se jim, pokud mohl. Nebylo-li lze jinak, přešel odhodlaně a furiantsky, hledě přímo před sebe. Nebo skočil dolů s vozu, aby uchopil koně násilně. A obě tmavé hlavy frkající za znění rolníček, zdály se jako v bezmocné vzpouře proti tomuto despotismu co nevidět sedmnáctiletému. Tu Štěpán, neohlížeje se na děti a ženy, jež se utekly na zápraží, přešel místo, naháněje strachu svojí zlou náladou, vleka za sebou poděšené koně, pyšný, jakoby s nimi srostlý, divoký a odhodlaný s hrdým tělem vznešeně klidným, zatím co jeho šat z bílého plátna poletoval při jeho statných krocích.

Netřeba podotýkati, že nebral-li si na cestu do mlýna šedé kalhoty, malou vestu modrou se stříbrnými knoflíky, v nichž se objevoval v neděli v kostele, rovnější než jeho holinky, ani halenu z téhož šedého moldounu s černými prýmký, přehozenou přes ramena, alespoň pečoval o to, aby oblekl prádlo bezvadné, ono prádlo s pěknými záhyby volnými, jež od Litavy až k Černému moři je jediným pracovním oblekem venkovana af slovan-ského, maďarského či rumunského. Mezi hustým křovím, pod svěžími ořešáky oslňovaly pak jeho gatě z nového plátna jako kopretiny na lukách. On sám byl tak švarný, že by oslnil každého jiného než kopaničáry, kteří myslí, že jsou všichni tesáni z téhož dřeva: »Chlap jako chlap, jeden za osmnáct, druhý bez dvou za dvacet«.

A pak v Brestovci začínala hra na schovávanou, prodlením doby rozčilující. Zdálo se Štěpánovi, že Pražienka, jemuž nacházeti se mu nechtělo, přijímá ho se schytralou ironií. Zamourčení hoši měli nevinný úsměv, v němž svítila pronikavá zloba pohledů . . .

Ba často, jako by to byl zákazník, kterého možno zanedbávati, nebrali ohledu, že jest na řadě, proti pravidlu obyčejně nezrušitelnému, že »kdo dřív přijde, ten dřív mele«. Věděli příliš dobře, že mohou spoléhati na jeho stálost. I musel časem čekati až do noci, aniž věděl, jak se pobaviti, stále týž, zamlklý a nevlidný. Nebylo mu dáno, přes jeho fysickou švarnost, aby se učinil lidem sympatickým, ani, jak se domníval, dívkám příjemným. Nikdy mu Pražienka nenabídl ani nejmenší kapky pálenky, kořalky z brambor, tím méně slivovice.

Štěpán cídil své koně, dával jim trochu ovsu a mnoho sena, jež byl si dovezl zároveň s pytli, které skládal bez jakékoli pomoci. Zuzka brzy jej sotva pozdravila, kdežto k těm chlapům zabileným jevila se usměvavou a důvěrnou, jakoby chtěla cizince mučit; brzy strojeně utíkala, jakmile jen zaslechla práskání biče, jehož zvláštní zvuk jako rána z ručnice působil, že se otrásala, a který očekávala den ze dne, jakmile obvyklý čas minul . . . Ostatně ztratil všecku vážnost od té doby, co se přece zase vrátil, když jednou, kdy si dovolili k němu několik dvojsmyslných slov, dosti dobře volených, aby ho ranila a přece ne dosti jasných, aby se mohl zřejmě pokládati za uraženého, uklouzla mu poznámka, tak že ji Zuzka zaslechla, že by mu bylo daleko lépe, jezdit jako všichni jeho sousedé, do Myjavy. Také se tam doštane opraf nebo kování, vždycky něco koupit. Tu hezká dívka se náhle zastavila a pohlédla mu přímo do tváře: »Kdo tě volá?« Potom odešla, krčíc rameny . . . Od toho dne Štěpán domníval se, že ji nenávidí a cítil, že by s ní mohl zacházeti, jako se svými koňmi. Ale proto přece nedojížděl o nic méně do mlýna.

A přece bylo by k tomu bývalo třeba hodně odvahy každému jinému než jemu, aby čelil pohrdání Zuzčinu, chladnosti Pražienkově a nevraživým nebo posměšným pohledům mlynářských chasníků. Neboť tito popuzovali proti němu hochy z kopanic, stále více ho měli v nenávisti a dle zvyku čekali jen na příležitost, aby spořádali toho, v němž cítili společného nepřítele, o němž měli za to, že je odhodlán jim ukradnouti nejzdravější, nejbohatší děvče z doliny, děvče jako lusk, po němž všichni toužili. Ale z možnosti nějaké rvačky nebo nějakého přepadení dělal si hrdý šohaj jako z loňského sněhu.

Ubohý Štěpán! Nemohl mít ani nejmenšího tušení, že sotva otočil paty, úlohy se vyměnily. Zuzka neuznala už mlynářské chasníky za hodny oslovení, ba ani Mišu, který jediný měl jakési právo činiti nárok na sňatek s dcerou pantáty mlynáře. Měl nějaký majetek, byl řádný dělník a uměl si zajistiti místo přes nepříznivou okolnost, že měl jednu nohu kratší než druhou. Ale Štěpán byl bohatší o tolik, oč hezčí a jeho zamlklá láska daleka byla toho, aby se nelíbila. Zuzka nechtěla ničeho dáti na sobě znát a to tím méně, že v přítomnosti Štěpánově vše ji činilo nevolnou až k jisté nevysvětlitelné fysické tísní, z níž zakoušela velký zmatek a kterou snášela jako věc, za niž třeba se stydět. Co se týče Pražienky, právě proto, že syn Kodajův zdál se mu vhodnou partií, nechtěl za žádnou cenu dáti na jevo, že o to stojí. Tím spíše, že nebyl na rozpacích o usazení své dcery. Byla si dobyla úspěchu ve Vídni. Jistý kupec slovácký požádal o ni pro svého syna. Dopis byl tam nahoře za zrcadlem; neodpověděli ani ano ani ne, věčné to průtahy venkovanů při všem. To učinilo velký dojem v Brestovci. A i pro Pražienku, to bylo něco — Vídeň!

Ale Zuzku tam po dvě léta byl trávil stesk po domovu a ona znala to malé kupectví, z pola podzemní, beze vzduchu a beze světla, o něž se tu jednalo . . . Kdežto toto milé údolíčko, plné květu, nabízelo tak krásný život krásné květině lidské, jakou se cítila. Nemajíc matky, zhýčkána otcem, raději se viděla v duchu mlynářkou a vlastníci několika polí, než býti uvězněna v klenutém podzemí, kde hořela ve dne v noci šedivá lampa, v prodeji »všeho druhu potravin«, jenž na ni čekal, v pozadí špinavé ulice předměstské, v Josefově. A když večer přehlížela v duchu všechny ty »šohaje«, jak se tam říká, všechny ty chlapíky, k nimž se drsně chovala, tu zcela zřejmě ze všech jediný zdál se jí na jisto vyvoleným: Štěpán. A zatím, když nazítří praskot biče, jež by byla rozeznama v plném trhu, rozléhal se před vraty mlýna, vznikl v ní pocit nesmyslný, ale mocný u některých dívek slováckých na venkově, pocit, jenž káže upejpati se ve přítomnosti toho, na něž byla v duchu jejich volba padla. Mísil se u ní dosti složitě s jiným nevýslovným pocitem, jehož nedovedla na štěstí již určit, ale který oděn jsa ve slova někým, kdo by byl dovedl jasně vidět v jejím nitru, byl by zněl asi takto: ona, pyšná Zuzka věděla, že je dosti bohat pro ni, ba co více, cenila jej v duchu správně, přirovnávajíc jej k hochům okolním asi tak, jako ona byla nevyrovnatelnou mezi svými družkami; tu pak právě, ani si toho nejsou již vědoma, jako Štěpán nebyl si vědom své lásky k ní, zakoušela pro to jistý druh žárlivosti a

libovala si v tom, že jej ponižovala . . . Ā šla-li až tak daleko, že předstírala jakousi zálibu ve společnosti Mišově, byl Mišo dosti neupřímný, než aby nevešel na její hru. Opovrhován jsa obyčejně, kulhavý, byl okouzlen, že pomáhá, aby jiný nedostal to, co jemu bylo zapovězeno: bylo to dvojnásobně lidské, protože to bylo plemenné. Ostatně, Mišo počítal, že z toho bude mít časem oporu proti Zuzce.

Mezi tím časem nepatrná věc, hloupost, v jediném roce změnila situaci hezkého šohaje ze Svinárek, toho velkého hochy, zadumčivého a pracovitého, jenž byl tak nešťasten, poněvadž měl rád dívku a poněvadž tato dívka měla ráda jeho.

Za jednoho mrazivého odpoledne o pondělí velikonočním, kdy země ještě čerstvá voněla fialkou, a šuměla nově zrozenými potůčky, co se posud nikdy nebylo přihodilo, stalo se . . . Štěpán rozložen jsa ve trávě znovu zazelenalé na zahradě za domem, zvláště zmalátnělý dnes odpoledne, cíť se mužem, a zemdlen i on jarní mízou, byl vyrušen ze své strnulosti výkřiky a šerednými slovy. Pro nepatrnost, po způsobu slováckém, Palko a Ānča se byli zase dostali do hádky, což ostatně nebývalo příliš jejich zvykem. Proč tentokráte a ne jindy? Štěpán se ani nehnul a naslouchal . . . Slyšel jen nadávky, jež ječela jeho matka, řval jeho otec . . . Když se hádali doma, bylo to tak: nahražovali to týdný a měsíci ticha . . . Āle prudkost výbuchu jej překvapila; posadil se a hledě na své bosé nohy, zkřížené před sebou, tázal se sám sebe, má-li jíti. Najednou zvuk dvou poličků se rozlehl. Tentokráte už to bylo a šlo do tuhého . . . ! To bylo něco nového ve Svinárnkách! V okamžiku Štěpán byl vzhůru a s hlavou sklopenou, volnými kroky zamířil ke kuchyni . . . Zahýbal kolem stájí, neboť dům měl jen jeden východ na dvůr Můj Bože, nikterak se ostatně neznepokojoval . . . Věděl, že tyto hrubé hádky rodily se z nejmenšího podnětu, když se bylo nahromadilo nespokojenosti za celé měsíce v duši jeho otce nebo matky. Ānča uměla býti tak podrážděnou, a když její zlá mysl byla odhodlána k hádce, nic ji už nezadrželo. Když jí Palko byl řekl: »Zavři! Zlý jazyku . . .«, nebo jí poručil, aby už »nemlátla hubou«, mohli jste býti jisti, že z toho dojde k hrubým výpadům, v nichž mezi všemi ženami kopaničárskými vynikala. Palko v takových případech nedovedl než odpovídat jí ustavičně slovem, jež ve všech jazycích znamená naprosté snížení ženy. Tu pak ona rozjitřovala se dráždíc svého muže, až do chvíle, kdy on cíť, že to špatně skončí, měl ještě dosti vlády nad sebou samým, aby se vyřítíl ven jako zběsilý a dostal se do polí. Pohled na jeho

tučné brázdy jej utišoval; rozlehlost obzorů činila jej lhostejnějším k malým domácím různicím . . .

A pak, měla-li Ānča jazyk dobře nabroušený, byla za to dobrá pracovnice, šetrná hospodyně. Vydala za chlapa. A jestliže si doposud byl vždy dělal z toho svědomí udeřiti ji někdy, bylo to zcela v odporu se zvykem krajiny . . . Proto tedy dnes, právě onoho pěkného odpoledne pondělního o jasných velkonočních, nedovedl se již udržeti . . . V okamžiku, kdy Štěpán objevil se na dvoře, spatřil svou matku, shroucenou v slzách, na lavici po straně dveří, kdežto jeho otec stoje před ní zcela klidně, pravil jí oním pevným hlasem vážného okamžiku:

Dostalas dvě. Pros Boha, abys jich nedostala víc . . . Vůbec chraň tě ruka Páně, stane-li se to ještě jednou . . . A slavnostní pohružka, s jakou jeho ruka proti ní se vztýčila, učinila veliký dojem na Štěpána. Slyšel již kolikráte tyto obvyklé formule v jiných ústech i v ústech svého otce při potyčkách s jinými venkovany. Ale od svého otce, mluvil-li k matce nikdy Později musel na to stále vzpomínati. Dnes zůstal zamyšlen, neodvážil se ani hlesnouti ke svým rodičům ve příčině toho, přičemž je byl přistihl. Ale jeho smutek a nevrlost vzrůstala.

Ānča, ta bohatá Ānča, pod dojmem utržených ran, nepřestala svým nesnesitelným chováním připravovati druhou srážku. Cítila, že je poníženu udeřením: neměla by pocitu své nadvlády, již si dobyla nad svým mužem, nedostane-li se jí triumfu vydrážditi jej beztrestně. Myslíla na to a mračila se celý týden.

A bylo to k večeru o neděli Quasimodo, za podobného večera jako předešlého pondělí a za téže božské chvíle soumraku prozařujícího modrými mlhami moravské pláně a za stoupání fialové noci za horami Trenčinskými a Fraštackými Bylo pozorováno, že ďábel zdá se nacházeti potěšení v tom, že dává vypuknouti nejhorším vádám právě ve dnech, kdy ráno lidé choleričtí byli vykonali s největší zkrouteností své povinnosti náboženské. Neboť tuto neděli, jako ostatní, matka, otec a syn sestoupili společně po osmé hodině do Myjavy, aby smísili pod bílou zbožnou klenbou své drsné hlasy s hlasy vážného zástupu kopaničářů shromážděných za trojího zvonění na velké zvony, z celé té sítě údolí, jimž Myjava vévodí.

A zase samotář Štěpán, jako každého nedělního večera, sedě v ústraní, díval se, jak pohasíná obzor a rozvěcují se hvězdy, když v tom byl nepříjemně vyrušen ze svého snění pronikavými výkřiky své matky. Měl tajné tušení, že to bude něco tak vážného jako o pondělí velikonočním. Tentokráte pospíšil si k domu buď

v naději, že v jeho přítomnosti se věci méně rozjitří, či prostě z onoho pudu, jenž pohání každého ku pomoci v okolnostech, jež cítíme stávati se nebezpečnými. Ale to špatně znal svoji matku, počítal-li na její stud při spatření syna, jakmile se byl jednou výbuch jejího vzteku rozpoutal Přítomnost tohoto syna ji uchrání toliko před krutostí jejího muže . . . V žádném případě Palko by neudeřil před Štěpánem Také dovedla mu hned opakovati ona slova řezavá, jež žena pozbyvši smyslů umí voliti s tak zázračnou vynalézavostí mezi všemi výrazy, které mohou nejlépe vydráždití muže . . . a při nichž nezbývá člověku, jenž chce zachovati svou chladnokrevnost, než aby pokrčil rameny a otočil paty. A on, zsinálý hněvem, učinil po jednou krok a zvedl pěst . . . Kéž by bylo nebe dalo, aby byl zase udeřil! . . Ale když byl pokročil v před, nechal pěst zdviženou:

»Ty! . . Ty! . . Ty Kristův koni . . .!«

Dusil se hněvem a nevěděl, co má říci.. Najednou pekelné světlo ozářilo jeho zatemnělý mozek zatvrdělého venkovana, dohnaného k nejhoršímu, jenž se utíká k prvnímu nápadu, jenž se mu namane, domnívaje se, že se pomstí... Kdyby to bylo proti muži, byl by začal jeden z těch nekonečných procesů, které jsou specialitou kopaničářů mezi sebou, a kde se stává, že obě strany se na konec zničí . . . Ale proces s vlastní ženou . . .

»Už jsi mne viděla někdy hodovat večer v hospodě? Tak! přijď si tam pro mne!«

A zatím co první bledé hvězdy počínaly žloutnouti na šedém nebi, odešel krokem rychlým a automatickým přes mokré lučiny a blátivé kaluže dubnové . . . Mimoděk vyšli Anča i Štěpán ze dvora, snažíce se sledovati jej očima s okraje svahu. Když Pozor stavěl se, jakoby chtěl následovati svého pána, zavolala naň Anča hrubě. Již nebylo vidět nic . . . A když jim nezbývalo, leč vrátiti se, tiše:

— Matko — pravil mírně Štěpán vcházeje do dveří, teď jste si to spravila . . .!

— Ještě ty mi pojd! Táhni ke svým hovadům. Ráda bych věděla, zda-li dostala dnes večer všechno, čeho třeba. —

Štěpán šel spát do konírny ke svým koním. Nazítří za svítání zapřáhal . . . Jeho matka se ukázala: — Kam jdeš? —

— Do Myjavy se podívat . . . Otec se nevrátil . . .

— Zapovídám ti Je třeba sít Pole nemohou čekat . . . —

Abychom tedy pravdu řekli, Palko opravdu rovnou odebral se do Myjavy k Síváčovi, kde se zpil jako dosud nikdy ve svém životě od onoha večera, kdy byl odveden. Zůstal tam čtyři dni a čtyři noci, popíjeje svědomitě uprostřed křiku a výparů, vyspávaje jako zvíře v dusné a zakouřené atmosféře; nasáklé pálenkou, roztažen na lavici, stěží rozuměje tomu, o čem s ním kdo mluvil.

Neboť vědouce, že je tu, tak neobvykle a v takovém stavu, mnozí se naň přišli podívat, přisednouti k němu a rozpovídati jej. A jakoby o jeho zkáze bylo bývalo rozhodnuto — a skutečně bylo někým rozhodnuto — stala se mu nejčastější z příhod, jichž se může řádný kopaničár obávat, ta, která číhá od jednoho konce krajů slováckých, multánských a rusínských ke druhému na všechny rolnické usedlíky.

V pondělí ráno, od sklenky pálené za sklenkou napadla ho chuť přejíti k vínu. Bohatý kopaničár jako on, proč by si nepopřál sklenku vína? Síváč měl znamenité, které si dával vozit každého podzimku z Pezinku. Ale tu právě Palko zpozoroval, že nemá u sebe ani krejcaru. Ale právě v tom okamžiku Náchem, proslulý místní žid, jehož celá krajina nazývala Štěnici, přijmí to, na něž byl hrd, a jenž chráněn jsa přízní úřadů maďarských, pro něž měl cenu detektiva a špehouna, věděl velmi dobře, co se dělo v každém místě, znaje do poslední hlavy dobytka a do jednoho švestkového kmene jmění každého kopaničára, Náchem, s nímž se Fiškus radil a jenž dovoloval jen jemu, Náchemovi, a jiným židům, svým přátelům, podváděti finanční úřad, tento všemohoucí Náchem, jehož vůli nic neodolá, ocitnul se zde jakoby přičarován. Slídl již ode dávna po nějakém pozemku ve Svinárkách, přiléhajícím k onomu, ježž byl získal loňského roku za kus chleba od toho chudáka Držky, vystěhovavšího se do Ameriky . . . Jakmile jen zvěřil o opilství Kodajově, jeho čich mu pověděl, že hodina přišla. Vyměnil se Síváčem pohled na srozumění, obhlédl místnost, přiblížil se k opilci a studoval jej několik vteřin. Byl právě tak dodělán pro jeho úmysly . . . Síváč právě tvrdil, že dávat na úvěr není jeho zvykem, ale pro Kodaju ano, tak dlouho, dokud bude chtít.

Zchytralý Štěnica přistoupil k Palkovi zcela na blízko, oka s něho nespouštěje, jako s kořisti. A skloněn, takořka do ucha:

— Ale, pane Kodajo, nemusíte se ostýchatí . . . Potřebujete-li nějaké peníze, jsme tu my . . . —

A když tento naň hleděl nevida ho, nesnaže se ani poznati jej, vdechuje mu do tváře svůj otravný dech alkoholu: Však

se shodneme při příštím teletu, které přijdete prodávat do Myjavy... Chcete 10 zlatých? Tele, krásné telátko ze Svinárek, se platí dobře za dvacet šest rýnských... Chcete, abych vám je vypočítal napřed? Mezi přáteli se dělají takové malé službičky. Tu je třicet zlatých... — Bankovky dvacetikorunové přecházely a mizely před očima Kodajovým... — Poslyšte, vypijeme si spolu sklenku... — A bankovky ocitly se již v ruce rolníkově... Nepřijímal jich ještě, ale také jich neodmítal...

A hle, jak ploužilo se ve výparech jeho mozku falešné rozumování opilce... Býti dlužen peníze Síváčovi, to bylo ponižující... Síváč, to byl Slovák, jako on sám. Kdežto žid je tu právě, aby půjčoval! Není-liž žid bankéřem venkovánů? A opilému Palkovi se dosti líbilo, že má svého bankéře, jako ti páni z intelligence. Každý, kdo studoval, kdo byl v Prešpurku, Hodoníně, Vídni, Praze nebo Pešti, je pro venkovana slováckého inteligencí. — A pak — šeptal mu do ucha Štěnica, sedě u něho, přesvědčivým a vymlouvajícím způsobem, s přátelskou upřímností — a pak, to víte, není třeba, aby vaše žena něco o tom věděla... Je to mezi námi...

Bylo po váhání... Kodaja už se snažil sbalit ty tři zelené bankovky, ale nedařilo se mu to. Štěnica je smačkal jako papír bez důležitosti a vecpal mu je do kapsy...

Nešťastný kopaničár jedl právě tak hojně, jako pil... A v pondělí večer, stále jakoby náhodou, jiní židé přišli, kteří navrhli partii karet. A poněvadž se přirozeně na konec nudil, opilec přijal... V jedenáct hodin večer, když se zavírala hospoda, nejenom že Palko neměl už ani krejcaru, ale byl ještě dlužen dvacet tři zlaté a čtyřicet sedm krejcarů jakémusi Silbersteinovi... Ale na tom málo záleželo: spal jako když ho do vody hodí, na téže lavici jako předešlé noci a v téže atmosféře, která by byla sama postačila opíti člověka, méně zvyklého čerstvému vzduchu, než on.

V úterý ráno, k desáté hodině, špinavý Štěnica připlížil se znovu...

— Tož, pane Kodaja, jak se vede? Světime rozhodně nějaký malý sváteček, jak se zdá? Jednou není ještě zvyk... A potom, bohatému člověku jako vy, je všechno dovoleno... A bych nezapomněl... zdá se, že těch třiceti zlatých nebylo dost... —

A znova hrozně to individuum sedlo si po jeho bok, šepťajíc... — Já jsem Vás nechtěl nechat v té bryndě... Zaplatil jsem Silbersteinovi; tož jest-li si přejete, zkusíme to s druhým

nebo s třetím teletem, proč ne? . . . Poslyšte, zde máte ještě šest zlatých a třiapadesát krejcarů. Už nejste dlužen nikomu nic... A váš přítel Náchem u vás složil šedesát zlatých Opatrný, rozumný druhdy Kodaja, jenž nyní viděl vše krásným, vše snadným skrze pálenku, přijal srdečně.

Večer přišli zase ostatní židé posadit se za stůl ke Kodajovi a hráti . . . Immerblum, který je chytrák nad chytráky, navrhl mu partii. Ale on byl ve výhodě. Lepší jest nepřítelem dobrého. Kodaja byl příliš otupělý, než aby odpověděl. Podřimoval, mluvil pomateně, choval se neslušně . . . Přišla cikánská hudba, ztratil úplně vědomí všeho, co se dalo.

Zatím ve Svinárnkách dostali zprávy, neboť když ve středu ráno Štěpán prohlásil pevně: — Matko, jedu na trh — Anča odpověděla neméně pevně: — Nepůjdeš dnes . . . Neboj se ničeho. Tvůj otec je u Síváče. Však on najde cestu domů. A Síváč je pořádný člověk, který by nedopustil, aby se přihodilo neštěstí.

Téhož rána v Myjavě u Síváče bylo stále nabito. Každý chtěl viděti střídmého Kodaju beze smyslů, Kodaju, který už po tři dni se zpíjel. Zpíval, tančil a potáčeje se vzbuzoval všeobecné veselí, dával zavdat každému, kdo přišel, on, šetrný tak, že nedovedl dáti pánu bohu v neděli krejcar, nýbrž jen halíř. Když chtěl platit, neměl zase nic v kapse. Ale Síváč, aby nezůstal za židem, nebo drže se snad jiných pokynů, dával na dluh. A Kodaja se uškleboval: — Dnes je trh! . . . Když ani má žena ani Štěpán nepřišli do Myjavy ani na trh . . . To už pro mne nepříjdou . . . Tož . . . Síváči, ještě pulčík a dejte mi jíst . . . V témže okamžiku cítil, jak mu něco líže ruku a poznal Pozora a jeho oči plné věrnosti a výčitky . . . Měl obyčej chodit na trh . . . A od tohoto dne stal se věrným druhem pána, jež zhovadilost s ním sblížila.

Odpoledne, asi ve čtyři hodiny, když poslední hloučky kopaničářů opouštěly Myjavu, když náměstí bylo právě tak pusté jako znečištěné koňským lejnem, právě na minutu, když poslední host opozděný právě vycházel, Náchem objevil se v hospodě. Jediným pohledem zběžným a panovačným velký muž pozdravil Síváče, přehlédl místnost, přesvědčil se, že je prázdná a poklepal na rameno Kodajovi. Zuřivý štěkot přiměl ho, že uskočil na zad . . . Kodaja omlouval se těžkopádně, poručil ticho Pozorovi, ale vrčení, nic dobrého nevěstící, rušilo žida: — Síváči, vyveďte toho psa. — Hospodský uposlechl bez hlesnutí. A už Náchem stoje za opilcem:

„Tak co? povážíl jste? Nemáte už ani krejcaru a teď jste dlužen Síváčovi...Kolik je vám dlužen, Síváči?“

Náchem vyptával se jako pán, hledě upřeně s tvrdostí na hospodského. Tento odpovídal velmi ponížene: — devět zlatých dvanáct krejcarů, pane Náchem. —

— Mně se zdá, že zveličujete účet a chcete využítkovat opilého jeho stavu — tvrdil Štěnica způsobem netrpícím odmluvy, ale tak, aby jej slyšel jen hospodský. A jeho surové oči mrkaly jako vždy ve chvíli, kdy nějaký zisk, byť i nejneopatrnější, měl obohatit jeho kapsač . . . Tu Síváč rozpačitě se zaříkal a předložil třesa se lístek papíru pomaštěného, na němž se kupila útrata . . . Ale Náchem neuznal za hodno podívat se na to . . . Za té rozmluvy Palko jaksi zdřimnul. Konečně Náchem zaplatil osm zlatých, dodávaje panovitě, »že je to se srážkou úroků . . . nebo, budete-li čekat, až on vám to zaplatí, můj milý . . . Počítejte s Ānčou . . . To nebude bez křiku a . . . může to přivodit proces . . . Najdou se svědci na všechno, nač člověk chce . . .« A podíval se naň upřeně. Síváč vyšel ven, bezpochyby aby uložil neočekávané peníze.

Nové drsné zaklepání na rameno vztýčilo Palku. Moucha i pavouk byli úplně sami. — Zaplatil jsem Síváčovi — vykládal Štěnica mezi čtyřma očima, při čemž jeho žluté oči zářily zadostučiněním . . . Ale teď, pane Kodajo — a mluvil výrazně dívaje se upřeně na svou oběť, jako by jí chtěl vpraviti slova očima do tupé palice — jedná se o to, abychom se vážně dohodli . . . Dvě telata nebo i jedna kráva, to je zcela v pořádku . . . Ale když mi je přivedete a nepřinesete žádné peníze do Svinárek, co řekne vaše žena Ānča, která je tak hrozně šetrná a váš syn Štěpán, který je takový solidní hoch, tak dobrý pracovník . . .? Nebylo by lépe, kdybyste se vrátil do Svinárek asi s třiceti zlatými v kapse a řekl Ānči: Podívej se . . . Tož ano, zahýřil jsem si, ale prodal jsem dvě příští telata a tu jsou peníze . . . Tak že jsem ještě udělal dobrý obchod . . . Zaplatil jsem panu Síváčovi — mrštil po straně pohledem k nálevně, aby se ujistil, že hospodský se dosud nevrátil, a dodal tižším hlasem: — bylo to deset zlatých. Tady máte ještě třicet zlatých, abyste měl doma pokoj . . . Ale přece . . . víte . . . je to mnoho peněz . . .

V tom okamžiku vstoupil Silberstein jako by náhodou:

— Nenech sem vejít psa — řekl mu prostě Náchem. Palko díval se upřeně na bankovky — zase tři bankovky zcela nové — s příjemnou otupělostí . . .

Štěnica, jenž právě vyměnil významný pohled s novým příchozím a který nyní seděl vedle Kodaje, pokračoval: — Bylo by přece třeba, abyste mi podepsal malý papírek, malou upomínku... Člověk neví, co se může státi... Pán Bůh vás chraň vši nehody, ale něco nepředvídaného může se přihodit tak rychle... Poslyšte, počestný člověk jako vy, pocítí jednoho dne potřebu se povyrazit. Jde ke svému známému Siváčovi — Siváč se právě vrátil — popije si trošku... Ale vezměte si přece své peníze, pane Kodajo, budete mítí vždycky dost telat, abyste mi je splatil... A Náchem vložil znova bankovky do ruky nešťastníkovy...

— Pane Siváči, nechtěl byste mi dát zapřáhnouti svůj vůz... do Nového Města hned... Zítra je výroční trh v Beckově, víte... — A když Siváč byl znovu venku, Silberstein popošel ke dveřím, otevřel je a beze všeho vstoupil Immerblum.

— Nenech vejít psa — varoval nyní Silberstein. Náchem pak tlačil pravou rukou na plocho rozevřenou před Palkem, bílý papír, z jehož písma nechávala tato tučná ruka, bílá a chlupatá, jež se lehce chvěla, spatřiti jen dvě řádky... Druhou, levou, jež až dosud držela Palku za rameno, podával mu náhle péro namočené v inkoustě... neboť přenosný kalamář vězel otevřený mezi jeho koleny.

Vy máte nádherné písmo, milý příteli... Hledte sem, pod to datum... V Myjavě, 29. dubna... Pište pěkně! Vy jste jeden z těch řídkých kopaničářů, jenž umíte psát a nikdo nepíše lépe než vy...

Viděl jsem už vaše jméno, psané vaší rukou, ani nevím kde... Tu máte, držím papír hodně pevně... Pal-ko. Proto, že jsme se trochu více napili, to nebrání člověku jako vy, aby měl pěkné písmo, Ko-da... Ano, tak je to, velmi čitelné: Ko-da-ja... Děkuji, příteli, děkuji. A teď ať už máte úplně pokoj... Vzpomeňte si na svého přítele Náchema a neposlouchejte už lidí, kteří vám říkají něco špatného o Štěnici... Plochá ruka se zvedla... Pohaslé oko Kodajovo zahlédlo mnoho řádek, tištěné záhlaví, krásný růžový kolek... Nic se v jeho nitru nehnulo. Náchem podal péro a papír Silbersteinovi, který podepsal jako svědek a podal Immerblumovi, jenž učinil rovněž tak. Ani jediné slovo nebylo promluveno. Oba svědkové zmizeli jak byli přišli. Kousek byl sehrán. A nyní Náchem triumfoval. Nyní se mu už ruka netřásla. S vypočteným klidem složil papírek do své kapsy a neskrýval už radost, již měl plný vous i pysky, ani opovržení, jež bodalo z jeho zraků...

— Pěkné pozdravení u vás ve Svinárnkách, až se vrátíte... A najděte mi jen křesťana, který by se uvolil vám půjčit sto zlatých jedině pro to potěšení, aby vám udělal radost... — Při slově sto zlatých Náchem vrhl těkavý pohled na svou oběť. Palko se ani nehnul... Siváč se ostatně vracel a nezdál se býti v náladě, aby se vyptával, kam zmizel Silberstein... Co se týče Immerbluma, toho vůbec ani nespatriil... Opilec byl nyní bezvýznamnou věcí pro velkého černého žida se žlutýma očima, jenž hovořil se Siváčem sklíčeným a zkroušeným, přísným tonem o jiných záležitostech, o vlastních záležitostech Siváčových... Neboť bylo věru třeba, není-liž pravda, přičiníti se o vyčištění Myjavy od jakékoli hospody křesťanské. Hospodami se země slovácká jen zakrvácí.

Zkrátka, teprve ve čtvrtek a to ještě až k večeru tento hrdinský opilec, poněkud vystřízlivělý, poněvadž se bylo uráčilo Siváčovi, jenž toho začínal míti dost, pustiti jej na vzduch, také konečně měl dosti toho, váleli se v kalu a se zákmitem zdravého rozumu pojal ošklivost k sobě samému... Bylo to krásné chování! Pro několik hrubých slov, jež v hádce uklouzla řádné ženě, vůči níž nebyl bez viny — jak dokazovaly poličky minulého týdne — zostudil dobrou pověst celého života. Vyšel ven. Pozor lísal se kolem něho, znepokojen a jaksi zahanben. Velký vítr, který vál v údolí, rozjasnil mu ještě lépe myšlenky... Muž jeho rázu a pevnosti... Jak to mohl provést? Zda-li pak se naň každý nedívá podél chodníků osázených akáty? A vskutku: hle, žid Silberstein jak se šklebí jda mimo... Což nehráli spolu jako dvojice soudruhů onehdy večer? Skutečně, kdy to bylo? Hádky byla přec v neděli večer... Nejasná představa trhu, skrze špinavá okna světnice zakouřené a plné lidí... Až tak, tedy ztrávil den trhový... A poněvadž už dnes není trhu, to bylo vidět již na vzhledu ulice... měli bychom tedy dnes už čtvrtek?... Ve čtvrtek, kdy se už začíná myslet na neděli! Krásný týden opravdu! Jaká to hanba! Býti vyhlášen pro své dobré chování a najednou státi se takovým jako ostatní, klesnouti ještě dokonce níže než ostatní... Neboť kdo to kdy viděl u člověka, jako on, opilost trvající skoro čtyři dni za sebou! Co bylo s prací tam doma po ten čas? A jak objevit se před Štěpánem?... Pojala ho zuřivost proti Anče a také jakési zoufalství... Byl konec; byl ponížen a již nikdy se nezvedne... Opil se nejenom jako dosud nikdy, ale dokonce tak, jako ode dávna nikdo nikoho neviděl opilým v Myjavě. A pak Náchem... Až, ovšem, peníze... ohmatal se... Měl jich plné kapsy...

Co znamenaly všechny tyto peníze? Úzkost se ho zmocnila . . . Jen kdyby byl nepodepsal ten papír! Ale ne, on slíbil toliko telata; byl dlužen tele, snad dvě . . . A přece, neříkali mu, že má pěkné písmo? Ano . . . ne . . . Snad se mu to zdálo . . . Přece však! ukazoval své písmo, vynasnažil se pěkně napsati: Ko-da-ja . . . Vzpomínal si . . . Hrom a peklo! Štěnica na něm vymámil papírek. Ale na kolik? Na kolik? . . . O, prokletý žid! prokleté obžerství! prokletá Anča! Potvora špinavá!

A velikými kroky vykračuje, s duší plnou zmatku, odchází zahánben s těžkou hlavou po oné cestě do Velké, která přes tři nebo čtyři náhlé záhyby seřezává dosti přímo hřbet za sebou jdoucích výběžků černé pěkné kopcoviny Hoštáky a Panské země. Pršelo . . . Hrozivá mračna vyvstávala za Polianou . . . Noc nadcházela. Temné a sinavé mlhy ploužily se údolími; celá země kouřila, bělavá v šedi a šedá v bělosti . . .

Tu smíšený pocit jeho pádu i dluhu učinil jej poníženým jako malé děčko . . . Stoupal naladěn jsa k míru a také žádostiv dostati se konečně zase na lože. Najednou jal ho velmi jasně pocit, že všechna jeho energie je zlomena, že od nynějška vše pro něho špatně skončí. Věděl, co znamená jméno Štěnice. Nikdy nepotřeboval se zaříkati, že s ním nikdy ničeho nebude mítí společného . . . A hle, aniž věděl jak, cítil se v jeho spárech . . . Se Štěnicí nebyl zápas možný! . . . To byl zápas mouchy a pavouka . . . Posadil se na kraji cesty, zničen . . . Bože, kdo by byl kdy věřil, že on, Palko Kodaja, o němž šel jeden hlas, že jej zvolí členem obecní rady v Myjavě, ocitne se jednoho dne v takovém postavení kajícího opilce na této cestě, kudy tolikrát ujížděl tryskem svých koní, řízených Štěpánem. Štěpán už jistě všechno věděl, neboť bylo zajisté dosti lidí z bezprostředního sousedství Svinárek na trhu!

A zajisté, třebaš jen mimochodem, vypravovali všechno Anči, ubohé poctivé pracovníci, Štěpánovi, na jehož úctu neměl už velkého práva . . . A přece co? Pro několik hodin opilosti zda-liž má syn právo pohrdati svým otcem? Ne, ne. Což sám Pražienka, mlynář, nepopřál si čas od času pořádný doušek? Ale on, Kodaja, nebyl nikdy kopaničářem jako druzí, on, vzorný Kodaja . . . Sotva že se doma, když pálil, přesvědčil a mimo to jen jednou nebo dvakrát do roka, při zvláštních příležitostech, že jeho slivovice je výborná . . . Kdežto nyní . . . A jeho pýcha trpěla, trpěla . . . Kdyby byl jen mohl zapřísti nějaký proces s někým! Kopnul Pozora, který mu olizoval ruku . . .

V jedenáct hodin večer přišel domů. Jeho žena dělala jako by spala, přes štěkot psů, kteří z kopanice do kopanice navzájem si odpovídali a přes hluk jeho kroků nejistých mezi stolicemi.

Ležela tváří ke stěně a ani se nehnula. Mluvil k ní — hrubě, to je pravda, ale víme, co znamená mluvit — a ona neodpověděla . . . Vzal ji za rameno, vyvinula se a zahrabala se pod přikrývku. Ulehl k ní a dotýkal se jen jejích zad. Usnul těžce a když se ráno pozdě probudil, na témže boku, na který se byl svalil, Ānča již venku obstarávala své ranní práce . . .

Tak se přihodila věc, kterou nikdo nikdy nedovedl později vysvětlit, když měl na přástkách vypravovati tuto historii; ale bývalý Kodaja jako by zmizel se světa. Ā zcela z nenadání vzešel z něho jiný člověk: neřekl ani slova, nestaral se nikterak o to, aby zvěděl, pozorují-li jej či nic, a aniž by se obrátil, jako zkažené dítě vzdorovité, pustil se pěšinami do Myjavy, zamířil rovnou do hospody, z prvu k Trgalovi, později k jiným a zůstal tam znovu dva dni a dvě noci, přecházeje sem a tam a vysedávaje v opilosti také u židů, přespávaje ve stájích nebo pod kolnami a vracaje se i dosti pozdě k ránu, aby se usadil se zálibou za stůl u Síváče, k pálenice, oné strašné kořalce, které nepil ani pro chuf, tím méně ze zvyku, ale úmyslně — z paličatosti. Ā víme, že od židů je smíšena s látkami otravnými, které od první sklenky vám zbaví muže zdravého rozumu a nutí jej pít, znovu pít, pít bez ustání. Ā skutečně divá žízeň, žízeň, jaké v celém svém životě nebyl poznal ani při práci polní za psích veder, se ho zmocnila . . . Ā od té doby, čím více pil, tím více stávala se mu tato žízeň postupem času příjemnou.

Takovým způsobem v neděli ráno, nehnuv po celý týden ani rukou, byl v takovém stavu, že byl k nepoznání i zřekl se toho, aby se ukazoval v kostele. To také byl jakýsi akt úmrtí bývalého Kodaje, jenž míval vždy citáty z bible v ústech, v těch řídkých hodinách, kdy mluvil . . . Teď už rád mluvil!

Za oknem méně kalným než jeho oči, viděl Ānču nedělně nastrojenou, jak jde přes náměstí »rovná jako šňůra« a z přima, jako by měla — jak praví místní výraz — »voje v zadnici«. Byla doprovázena na dva kroky vzdálenosti — venkované se ostýchají všeho, i jítí pospolu — Štěpánem, krásným jako nikdy před tím, ale tak smutným ve své čistotě mladého hochy poctivého a bohatého, svědčící o zámožnosti. Ā jakkoli jeho duch postrádal čilosti, Palko poznal svého vlastního Franoscia*)

*) Zpěvník církve evangelické, dle jména spisovatelova.

s kanárkově žlutou ořízkou a s hrubě pracovanými sponami mosaznými, jak jej Štěpán nesl pod paží. Tu klel, sakroval, rozhodl se, že se pomstí pitím, že bude pít, pít až do poslední brázdy svého pole. Zakusil neurčité pohnutí zvířete, jež cítí se odsouzeno ku změně života, pocit koně prodaného, nebo mladého býka, jenž se stal juncem . . . Když pak nával vzteku pominul, žádal znovu pálenky a ponurý jal se znova pít, z povinnosti.

Nazejtří, v pondělí, Štěpán přišel pro něho a s čelem zahanbeným zavedl jej zpět do Svinárek. Nejistý v nohou nechal se vésti jako dítě.

A to byl začátek konce. Vlastně řečeno, Palko Kodaja již nebyl hlavou rodiny.

Léto – druhé léto od pádu Palkova – propůjčuje zcela jinou tvářnost těmto vrchům nahromaděným a těmto hřbetům, jež se proplétají a přecházejí až k vrcholným bodům moravsko-uherských hranic. Toto hnědé území rolí prohýbajících se a záhyby tvořících změnilo se v měkké nakupení podušek a aksamitových polštářů různě pozlacených. Všude září rudě žluté obilí. Hodina žní odbila. Poslední žeň snad pro Kodajovy ve Svinárkách, o čemž nikdo nemá potuchy. Anča i Štěpán mají velké starosti, toť pravda, neboť Palko stal se zatvrzelým opilcem, jenž tráví polovici svého času v hospodě a o němž nevědí, kde bere peníze . . . ale odtud je daleko k nejmenšímu tušení osudu, jenž na ně čeká! Co se týče Palky, stěží ho ještě možno pokládati za přičetného . . . Hrozná zima přivedla jej k poslednímu stupni zpustlosti. Opilost, jež pomalu přechází a již zase znovu začíná, dříve než první minula, zůstává mu nejistý pohled, zmatené myšlenky, zhovadilou chůzí . . . Chce-li se pokusit, aby si znovu osvojil velitelské chování, jeho žena nedá mu již k tomu času. Útočí naň. On na ni hledí, neřekne tak ani onak, seběhne znovu do Myjavy, nebo do kterékoli krčmy těchto údolí a vrací se odtud, až když již vravorá . . . Vzal si ostatně do zvyku pít kořalku v polích, nabízí ji Štěpánovi, nabízí ji pomahačům a sousedům. Pojídá svůj díl bez ohledu na výčitky Ančiny. Čím více ona mluví, tím méně on poslouchá . . . Matka i syn cítí, že všechno jde dolů v jejich domácnosti, že jejich způsob života je na vždy rozrušen. Anča stává se litící, jež ztrpčuje Štěpánovi život. Štěpán propůjčuje sluchu vypravování o Americe, jež vedou kolem něho ti, jež mají chuť se vystěhovati a již dělají propagandu, aby sami sobě dodali odvahy. Ale on, zamlklejší než jindy, neříká nic . . . Nicméně něco v jeho nitru je přesvědčeno, že krásné děvče ze sousedství drží jeho osud ve svých rukou, že zůstane,

bude-li ona chtít a že odejde, bude-li toho třeba . . . Ostatně jiná starost vystupuje na obzoru: za rok bude na něm řada k odvodu. Ach, co by mu záleželo na třech letech služby, kdyby si odnášel při odchodu sebou méně než slib, jen naději ve příčině Zuzky.

Zhubnul, ale je tak velký, tak silné kostry, že se zdá všem, dle obvyklých přirovnání jeho milého jazyka mateřského »štíhlým jako jedle, mladým jako pěna«. A ve svých šatech pracovních v plné záti božího slunka, ej, bože, jaký je pěkný! I jeho smutek, jeho mlčení a výmluvná vážnost jeho rysů dodávají mu vzezření, jež se nepodobá žádnému z jeho druhů. . . Krásná jedle osamělá, jež přitáhne blesk! A jaký pracovník! Ve chvílích prudkého úsilí není nad něho.

Zatím však opojení mládí a květů, jež se bylo zmocnilo údolí a změnilo je od června v koberce šalvěje, kopretin a ligrusu, má býti podruhé ztrestáno. Doba otav . . . Potom čas mláčení ve stodole a výstřely honby po strništích; potom blažená doba vozby do mlýna . . . Myslí na to; těší se na to; nemyslí na nic jiného . . . A přece uplynulá dvě léta nezlepšila hrubě jeho styků s Pražienkovými. Ale až přijde podzim, bude konečně mluvit zkrátka a moudře. Zatím se vidí každou neděli v kostele, i při vcházení i při východu a přece její chování je čím dále tím podivnějším . . . Ale ona již není pevná, nastávají odchylky od obvyklého jejího chování; má vrtochy, je roztržita, váhá. Ale více než kdy jindy zuří, cítíc se poněkud jako by zajatou Štěpánem: m u s í se na něho dívat, m u s í vyhledávat setkání s ním. Zakouší cosi tajného a vábivého při jeho spatření a ve styku s ním . . . Brání se chabě proti tomuto kouzlu, jímž pohrdá a jež si vyčítá. Jest tím nespokojenější, že cítí, jak opouští svou dráhu pyšného chování . . . I chtěla by mu učiniti něco zlého, oddáliti jej od sebe nebo odloučiti sebe od něho urážkami. Jisto je, že od náhlé změny způsobu života Palky Kodaje a špatné pověsti, jež začínala kolovati o poměrech, v nichž, půjde-li to tak dále, ocitnou se v krátké době lidé ze Svinárek, Zuzka daleka je toho, aby své chování vůči němu zhoršila, naopak zdá se poněkud přivykati; zajímá se příliš velice o toho Štěpána, o němž nechtěla by ničeho věděti; právě ve chvíli, kdy ptá se sama sebe, co jí na něm záleží, přistihne samu sebe, jak poslouchá se zřejmou upjatostí jeremiády Aňčiny, když na zpáteční cestě Pražienka vyptává se na jejich záležitosti a na ten kříž, jež pán Bůh na ně seslal. A když Pražienka projevuje svoji soustrast formulí jako: »Máte velkého syna, jehož

příčinlivost vás vytrhne z tísně... Ten aspoň nepije«, tu Zuzka dívá se na toho syna s touž pozorností, k níž by se nerada přiznala a přec jako by si jej tím chtěla zajistiti.

Ale nesmí se on pokusiti pozdvihnouti také oči k ní, hned odvrací ona svoje, zvedne kvítko a kouše je... A také ona je stále zamlklá... A stále toto vzrušení hluboké, utajené. Celou svojí bytostí jest ona jarním pupencem chystajícím se rozpuknouti... A on je sluněčkem, chtěj nechtěj.

A tak sledují za sebou žhavé neděle srpnové, kdy krajina celá ve zlatě je jeden stoh a jedna kupa, kdy domy myjavské, i nažloutlé, namodralé a nazelenalé, tvoří město bílé pod šeříkovými krovky; kdy malý chrám vzdálených lesů na Javořině chvěje se v azurovém mihotání; kdy nebe, bezbarvé horkem, pění se bílými mráčky za bílou věží, oprýskaným jehlancem katolického kostela; kdy všechny předměty mihotají se ve světle a zdají se vzdušným přeludem.

Jedné z těchto nedělí tedy Ānča nedošla do kostela, poněvadž práce domácí se zdvojnásobila nyní, kdy Palko se o ni nestará a poněvadž neměla času vypraviti si jeden z oněch čepců z vyšívaného plátna, jež jsou pýchou té krajiny a bez něhož by se žádná neodhodlala objevit na službách božích, jsou čerstvě nažehlená. Bylo to poprvé, kdy podobná nehoda se přihodila smutné a mrzuté Ānči; nic nemohlo ji lépe citelnou učiniti změnu, jež se udála v jejím životě. Plakala pro to... Ale k něčemu nehoda mohla býti dobrá, myslil si Štěpán, když zjistil, že následkem jedné z oněch náhod, na něž mohou počítati zamilovaní – i ti, jež nemají se za sebe dostati – také Pražienka nepřišel do kostela. Táblo jeho primitivního mlýna se zlomilo a nebyla doba k zahálce, kdy od straně ke stráni mol žní zachvacoval krásný zlatý vlas hor.

Zuzka byla by mohla po bohoslužbě vrátiti se do Brestovce se sousedkami. Štěpánovi, jenž na ni číhal, zdálo se, že snaží se, aby zůstala sama.

Vešla do dvou nebo tří krámů, hleděla, jak se prázdní náměstí, potom, jako by nic, vydala se samotinká na cestu. Na Horním konci, místo aby se dala přímou cestou, zvolila si pěšinku mákovými poli. Několik málo pozdních květů ztrácelo poslední lístky okvětní bílé a fialové, růžové i purpurové s leskle černými skvncami a všude zelené obaly semenní nadouvaly se pod jejich pečlivými vlásky svráštělými. Konečně zaslechla dívka za sebou blížící se kroky. Neobrátila se, vědouc příliš dobře, že je to on... Ale když jej cítila tak na blízku, že se jí zdálo, že tím

horka poledního přibývá, obrátila se najednou . . . a ucouvla trochu stranou, jako by mu dělala místo:

— Máš asi na spěch vrátit se do Svinárek, jdi — nakazovala.

— Ale ne . . . Proč bych měl naspěch — odpovídal. A přece uposlechl. Měla jej před sebou. Mohla si jej zcela po chuti prohlédnouti a zajisté toužila po něm milostně. A pak, jako venkovanka právě tak jako žena, oceňovala jeho sílu a zdatnost. V pravdě byl by život dobrý a pohodlný po jeho boku Ale poněvadž již od doby vyučování katechismu umínila si jej odrážeti a k němu se drsně chovati, jak by mohla nepokračovati v tom?

— Nu! Co pak bys neměl na spěch? K večeru bude bouřka; a vy budete odpoledne svážet obilí . . .

— Co pak si myslíš, že pámbu tě poslechne, jako mlynářský chasník?

— Nebo jako ty? Ne! Ale já to vím, že On ustanovil bouřku na dnešní odpoledne.

— Ty jsi příliš učená. Hezké děvče může se mýlit A vědělas včera, že Pražienka nepřijde dnes do kostela?

— A ty, že tam nebude Anča? Co se tvého otce týče . . . nu, to jsi mohl vědět.

Obrátil se celý rudý. A zvolal zlostně:

— Proč se mi posmíváš? Je to má chyba, že se to všechno děje? . . .

— Proč ty mi kladeš první otázky, do kterých ti ničeho není! —

Přecházeli nyní rezavé konopí, tak spálené kolmo dopadajícím sluncem, že jeho plavá vůně vystupovala z pole jako by vdechována v jejich tvář dechem rozpálené země.

— Nu, co pak se tě nemůže člověk na nic zeptat . . . Co pak je Pražienkovi? Není snad nemocen . . .

— Ne, ani opilý . . .

— Ty . . .!

A znovu se obrátil s pěstí vztýčenou . . . A náhle viděl opět svého otce před svou matkou v podobném postoji, zastydl se a dal se znovu do chůze. Ale ona, rozlobena touto pěstí, kterou se jí odvážil ukázati — a kdo k tomu? její milenec! — a hnána oním zlým pudem plemenným, který ve zlosti vhání protivníka do nejkrajnějších hranic rozjitření — viděti, viděti, co se stane — jak ze zvědavosti, tak ze záliby v nebezpečí:

— Synu opilce! A jakého opilce! Jen si jdi, táhni svou cestou! Co pak já jsem tě volala? Já jsem šla za tebou? Pěšina běží přímo před tvýma nohama... Nebo chceš-li si porozprávět! Tož mi vypravuj, v jakém stavu byl tvůj táta posledně, když se vrátil do Svinárek... Můj otec ho viděl, není to déle než ve středu; náměstí v Myjavě je dost široké, ale pro něho ještě nebylo dosti; zdi si ho podávaly, a štěstí, že byla položena prkna přes potok, byl by tam zůstal... jako zůstal ležeti pod stolem u Siváče a u Grünfelda.

Již se na ni tětil... Ale když viděl její krásný zbožňovaný obličej s celou zlobou dábelskou a odhodlanou, zastavil se... A jak se mu dívala přímo do tváře, vyzývavá, cítil zároveň, že on se neodváží ničeho a jestliže se ničeho neodváží, že ztrácí navždy svou vlastní vážnost... Když tedy okamžik váhání minul, vyřítil se oběma rukama na její pěst, třásl jí i jí celou zuřivě a když mu odolávala silou, kterou zlost činila téměř rovnou jeho vlastní síle, pustil ji jednou rukou, zatočil jí dva- nebo třikrát, udupáváje konopí a mrštil jí na tři kroky do prostřed pole, kam upadla, zaplétajíc se v poválených stvolech na záda. Tu celá postrašena zvolala znovu: — Nestydíš se? To ti ještě není darováno, jdi!...

On prchal, poděšen a nešťasten, že by byl křičel... Ona však se zvedla, tentokráte na vrcholu vzteku a přece šťastna, šťastna, šťastna... Nyní ho držela, uvidí jej plaziti se u svých nohou... Neodpustí mu nikdy... Ale on bude jejím... Jejím, u její nohou...

Křičela za ním z plna hrdla... — Počkej! To nemáš ještě darováno, synu opilcův, synu opilcův! Potom, když jej viděla už příliš daleko, natřásla svou sukni a několika lehkými úhozy rukou ji načechrala.

A ve Svinárkách toho odpoledne svázeli horečně do stodoly, ale bezradostně, za úmorného vedra... Ke čtvrté hodině skutečně vypukla bouře, náhle, vztekla, měníc v okamžiku každou stezku horskou v nenadálou bystřinu, dělajíc z každého dolíku strouhy a tu nastal zmatek mezi pracujícími. Tu muži, pytle na hlavách, ženy se sukněmi přehozenými přes hlavu, utekli se pod doškový přístřešek. Nalezli tam u dveří rozloženého na lavici ptáka, jenž nic dobrého nevěstil, velkého černého ptáka, Štěnicu, který svou řečí, plnou židovských přízvuků a nepřirozených blásek snažil se uvítati je bodře.

— Nu tak, dobří lidičky, bouřka si přispíšila více než vy...

Ānča se hned zarazila, srdce se jí sevřelo . . . Ten zlořečený Pozor, který se už nyní neukazoval, stále jsa v patách svému ožralému pánu. Potom, vzpamatovavši se, učinila poslední kroky beze spěchu, zcela lhostejná k lijáku . . . Štěpána pojala táž předtucha . . . Nenadále objevení se Náchemovo, jenž se nikdy pro málo neobtěžoval a neměl valně čeho hledati v těchto končinách, poněvadž jeho pozemky zde byly pronajaty, mělo jistě nějaký vztah s neřestí a obvyklou nepřítomností otcovou. Lidé se oklepávali pod střechem a na předsíni za některého smíchu pomahačů, jenž však brzy utuchnul pod vlivem stísněnosti pánů.

— Už jste zde dlouho? — tázala se konečně neopatrně Ānča.

— O ne — usmíval se Štěnica s nepatrným zlomyslným zámkitem v očích — jen tak jsem obešel dům . . . Je to radost vidět usedlost v tak dobrém stavu, polnosti tak výnosné . . . To by musil člověk jíti daleko pro něco takového . . . I kdyby šel člověk právě od Myjavy . . . Budete míti hrozně švestek tento rok; slivovica bude dobrá . . . Můžete dobře oznámit na úřad, že budete pálit čtyři dni! Ā výbornou!

Jeho jazyk pomlaskával, jeho oči mžikaly . . . Pokusil se obvyklým svým posuňkem poklepati na rameno Štěpánovo . . .

— To je radost vidět jadrného chlapíka jako tenhle . . . Āspon když máte na jedné straně soužení, v budoucnosti bude všechno šťastné . . . Směrem k Brestovci roste kdesi dívka, která by si nepřála nic lepšího, než . . . Štěpán měl chuť ho zardousiti a uhnul se pod jeho těžkou tlapou, tučnou a chlupatou . . . Svůj hněv vylil si na mladé bříze, silné jako prst, jež vyrůstala tu mezi kamením po kraji hnoje a jako by bez úsilí vytrhl ji a odhodil! Jak! I tohle věděl! Četl tedy na dně srdcí, tento loupežník . . . Ten již pokračoval, mrštiv pohledem stranou ke stodole: — Ā obilí, tento rok ho budete míti měchů a měchů . . . Mohl bych vám říci, kolik . . .

Ā jeho ruce vztýčené ukazovaly rychle za sebou deset prstů, jež se desetkrát zahákovaly, a ještě desetkrát a ještě . . . Āle zastavily se únavou, neboť očima šilhaje ke stájím, Štěnica již pokračoval v inventáři: To je radost, vidět krávy tak statné, tak plné, jako právě švýcarské, které vám dávají vašich patnáct litrů mléka denně . . . Koně jsem viděl vraceti se s posledním nákladem. Ā ještě jsou ovce, husy, kterých jsem neviděl. Āle vím, kolik je jich, jsem dobře zpraven . . . Co je tu dobrých věcí, pane bože! Āch, jaký to krásný dvorec, dobře spravovaný . . . Jací stateční jste vy lidé! Ā domek je pevný a dobře položený a i příjemný, což není na škodu. Ā pěkné

postele pohodlné. A jaká čistota v kuchyni. Je tu ostatně všude čisto. Je vidět, že je člověk u pořádných lidí . . . To by musil člověk daleko pohledat tak »nóbl« kopanici, jako je tahle . . .

— Chraň nás pán Bůh! On vlezl všude — pravili u sebe s hrůzou Anča i Štěpán.

Nejprudší bouře jsou nejkratší . . . Všude řinula se voda, kromě s nebes. Teď bylo lépe býti venku, neboť s došků kapalo. Žid zkoumal oblohu . . . Přival byl nad Brančem. Od Trenčína bylo všecko jasno v rozkošné modro-zeleni se souostrovím fialových hor, plujícím v šedomodré pláni zelenavě modrého Váhu . . . Štěnica otevřel svůj ohromný černý deštník, na okraji s červenými, šedými a modrými pruhy, ne, aby ho použil, nýbrž jako by jej chtěl provětrati, setřásti s něho liják, nebo toliko, aby ukázal, že jej má . . . Zavřel jej zase pečlivě, dal opět pod paži a asi na dva kroky vzdálen, obraceje se, volal místo pozdravu slováckého: — Adié, adié . . .

A odešel, kolébaje svým zavalitým tělem, malými rychlými kroky tlustého človíčka na krátkých nohou.

Stačilo podívat se na jeho hřbet, aby si člověk uvědomil, se je to hřbet spokojeného chlapíka. Aniž by se byli smluvili, ale poslouchajíce oba těžce předtuchy, Anča i Štěpán, vstoupili do vnitř domu. Matka i syn hleděli na sebe, měli tutéž myšlenku, tak že Štěpán vyjádřil jen myšlenku Ančinu v okamžiku, kdy polohlasně prohodil: — Bylo by třeba zajít do gruntovní knihy zítra . . . Ale přece, poněvadž byli především rolníky, Anča se tomu opřela . . .

Zítra je třeba prostíratí obilí, sušiti je a možno-li svěztí je konečně domů. Ty budeš při tom více platen, než já . . . Já půjdu . . .

— Matko, a kdo pak nám navaří a kdo dohlédne ve stodole?

A ani jeden, ani druhý nešli do Myjavy, až příští neděli. Ale v neděli je úřad zavřen. Tedy ve středu pod záminkou trhu našel Štěpán teprve příležitost loudati se po chodbách úřední budovy . . .

A poněvadž je pojímá bázeň, tyto venkovany, jakmile mají co činiti s pánem, obrátil se na mladého advokátního písaře, jehož znal a nabídl mu deset krejcarů nebo tři »deci« vína v nejbližším hostinci, aby mu prokázal službu a šel se podívat, zda-li kopanice Svinárky není snad »intabulována«, jak se říká v Uhrách, což znamená, není-li zatížena hypotekou na jakoukoli

sumu. Tato intabulace se provádí zcela volně věřitelem, aniž by vůbec zpravil o tom dlužníka: jde k advokátovi, předá mu dluh. Advokát sepiše věc a odebere se na úřad podati tento akt. Ten a ten je dlužen tolik a tolik: jeho majetek je zapsán v pozemkové knize jako zatížený první hypotekou v obnosu tolika a tolika . . . Židé, přirozeně, volí si advokáta židovského, jenž se vyzná v jejich spádech a časem je v tom i účastněn.

Náchem intabuloval na usedlost Svinárky více než dva tisíce zlatých.

Ohromnost obnosu již ani nepřekvapila ubohého Štěpána. Byl zničen . . . Myšlenka odporu mu ani nepřišla. Jíti na poradu, vzít si advokáta . . . K čemu to, vědělo se ode dávna, že nebylo možno ničeho podniknouti proti Náchemovi, že kdo jednou upadl do jeho rukou, neunikl mu . . . Žid by byl ostatně ukázal celou serii podpisů, vymámených na Palkovi, jenž v opilství podpisoval nyní za pět zlatých směňky na padesát, jakmile jej pojala neuhashitelná žízeň . . . Byl ostatně s nohama i rukama svázanýma ve spárech Náchemových. Mohl píti již jenom z jeho milosti . . . A Náchem vymohl — nebylo ani třeba vymáhati — dovedl toho, že to bylo vždy u Grünfelda. Neboť Grünfeld a on, jako Immerblum a on i Silberstein a on byli jako dobytí židé všichni v srovnání. Znali cíl a směřovali přímo k němu.

Písař, na něhož se obrátil Štěpán, dal přednost desíti krejcarům před »špricem« (dvě deci vína smíšené se sodovou vodou). Byl by snad sám něco poradil také, kdyby se nebylo jednalo o Náchema . . . Malá usedlost Svinárky poctivě stála za nějakých dvacet tisíc zlatých . . . Ale nikdy Kodajovi neměli v rukou více než dvě stě zlatých na hotovosti, aniž by jich bezprostředně umístili v dobytku nebo v novém kousku půdy Zlaťáky zvonivé a těžké i u nejbohatších kopaničárů jsou nanejvýš vzácné. Štěpán ani na okamžik nepomyslel na pravou cenu Svinárek, kdežto suma dvou tisíc zlatých zásadně zdála se mu dluhem, ježž setřásti nebylo ani pomýšlení . . . Dva tisíce zlatých, kde je vzít, můj bože!

— Matko, oznámil vraceje se na Svinárky . . . Raději jíti žebrat hned. Štěnka nás drží i se Svinárkami. Otec je mu dlužen dva tisíce zlatých. A od toho okamžiku stal se s ním obrat, zcela obdobný s převratem, který se udál v jeho otci — ale jinak zdůvodněný; neměl už chuti ku práci, konal různé práce roku hospodářského jen nedbale a ze zvyku. Takorčka přes noc se ve Svinárnkách vše změnilo k nejhoršímu. Byl to

poslední podzim, co Štěpán vozil pytle obilí do Brestovce. Byl si uvykl na myšlenku úpadku . . . Proč se tedy . . . Skončit to co nejrychleji! Potom začne nový život . . . V Americe nebo na vojně . . .

Zkáza je od té doby drtila s úžasnou přesností. Náchem, když hodina přišla – a bylo to při následujícím tání sněhu, poněvadž na jaře není nikdy peněz u rolníků křesťanských a poněvadž všechny naděje roční rozněcovaly jeho žádostivost – provedl svou právní krádež s neuvěřitelnou odvahou, obratností a rychlostí, jež mu byly obvyklé a jež mu vynesly smutnou jeho proslavenost.

Jednoho dne požádal svoje peníze do zítřka. Moje peníze, nebo soud. Ānča, která už přes rok nebyla tou bývalou Ānčou, a Štěpán, který si byl pojednou osvojil zahálčivé způsoby – ale stále tak smuten – způsoby dobrého snílka, jemuž je již vše jedno, pokrčili rameny . . . Když přišel den, kdy dopadla lhůta, události s jedné strany připravené, s druhé strany očekávané a předvídané po celou zimu, následovaly za sebou s automatickou přesností. Rozumí se, že Kodajovi prohráli svou při. A co více, ježto nemravný život Palkův byl obecně znám, Štěpán stal se jinochem zneuctěným právě v okamžiku, kdy měl se ocitnouti na mizině Náchem dal osmidenní lhůtu k zaplacení pod následkem exekuce. Kdyby byl dal jenom den, nebo kdyby byl povolil rok, bylo vše jedno . . . Když osm dní uplynulo, bubnovali v Myjavě dražbu statku Svinárky za dalších osm dní. Exekutor měl velké ohledy k Náchemovi. Dražba se konala ve Svinárnkách, jednoho dubnového odpoledne, zcela podobného oněm před třemi roky, jež byla viděla domácí hádky, jichž smutné důsledky dnes končily svůj běh. Bylo tam asi deset Slováků a pět nebo šest židů, mezi nimiž ovšem Náchem, Silberstein a Immerblum. Šla pověst, že se rozhodli nenechat ujít tyto pozemky, dobytek a tento dům za žádnou cenu. To se tvrdilo tak rozhodným způsobem, že přišlo velmi málo rolníků. Na voze jednoho ze židů našel se jako náhodou soudek koťalky i nabízelo se z něho všem, jež tu byli přítomni, aby se tak naivní kopaničáři rozptýlili pro příhodný okamžik. Každý kus půdy byl jak obvykle vyvolán za velmi nízkou cenu, za cenu směšnou. Židé vydražovali se spěchem a pánovitostí, jež neponechávaly žádnému rolníku času k uvažování. Exekutor jednal se spěchem ohlušujícím Najednou, po zápase, jenž se zdál býti zuřivým a jenž nevyhnal cenu leč asi o padesát zlatých, byl osud rozhodnut: celé Svinárky, půda, pole, dům,

dobytek, drůbež, vše, kromě nábytku, bylo přičteno pod různými jmény Náchemovi za směšnou cenu dvou tisíc tři sta pětácti zlatých. Kodajovým, když byly útraty sporu jim odečteny, zbývalo sto třicet dva zlaté, aby znovu začali svou existenci.

Přijali je v Nové dědině, jedné části Horního konce, ve dvou místnostech s malou stájí v pozadí jednoho z dlouhých domů, ležících v pravém úhlu na malé řece a cestě, jež se táhne podél ní. Ze dvora, přede dveřmi, vycházeli přímo na pole. Ānča se jala tkáti po celý rok, jak bývalo jejím zvykem v zimě, práce, která ostatně v Myjavě není věcí žen. Štěpán mluvil brzy o vystěhování, brzy, že se dá do služby. Vystěhovat se už nemohl, leda že by se byl odvážil desertovati a nevrátiti se do vlasti až po desíti letech: příští rok byl pro něho rokem odvodu. Ā bylo skoro jisto, že hoch jeho zdatností vydá o jednoho vojáka králi více . . . Zatím už neměl pojížděk do Brestovce. Hurtákovi Smetanovští mu nabídli, poněvadž o něm věděli, že je hodný a spořádaný, že jej vezmou za pacholka; neřekl ani ano, ani ne. Že odpoví v nejbližších dnech . . .

Potom, ačkoli on i jeho matka neradi se ukazovali a následujících nedělí po dražbě neodvážili se ani objeviti v kostele, náhle pojal přání spatřiti znovu Zuzku.

Během tohoto posledního neblahého roku již ani spolu nemluvili. Ode dne potyčky v konopí stavěla se, že ho nenávidí; on dělal, jako by s tím souhlasil . . .

Pozbyl ostatně své krásné hrdosti a praskot jeho biče zanikl s posledním úsměvem rtů velkého, zadumčivého toho hochá. Také se velice zanedbával a zanechal některých těch drobných péčí o svou osobu, jež u mladého dvacetiletého kopaničára odpovídají péči hejskovského období, gigrlácké periody mladého Vídeňáka. Āle nic nemohlo zabrániti, aby nebyl na celém území Myjavském stále nejhezčím dětí Slovače.

Ā když Zuzka zvěděla rány, jež se řítily na Svinárky, zdálo se jí, že je všechna rozradostněna; byla pomstěna . . . Āle pojala ji neobyčejně živá zvědavost viděti zase Štěpána: jsa na mizině, bude snad méně domýšlivým, než druhdy. Ā pak ráda kochala se ponížením, jež jak se jí zdálo, mělo v sobě pro ni něco vítězného . . . Co se týče Pražienky, jejího otce, jeho plány se Štěpánem podstatně se změnily: syn člověka, jenž tak špatně skončil jako Palko, musí skončiti také špatně, to bylo nezvratno. Nezačal-liž Štěpán již posledního roku scházeti s cesty? Stal se lenivým, špatné svědomí četlo se v jeho tváři . . . O malém

krámku kupeckém ve Vídni se již nemluvalo dlouho; ale Mišo, tento statný dělník Mišo, znal nyní mlýn a obchody právě tak dobře jako Pražienka sám a poslední »assentýrka« (odvod) zbavila jej služby vojenské po třetí. Nuže, to byla dobrá partie. Zuzka potřásala hlavou a zatím nedávala Mišovi nejmenší naděje. Viděla se v duchu zcela dobře jeho ženou, zdálo se jí to dokonce zcela rozumným, ale přece ne pravděpodobným. Byla to dívka pevná a odhodlaná, beze stínu koketnosti, jak sama věřila. Neměla ani tušení, že by její zášť proti Štěpánovi byla něčím jiným.

Byla zřejmě zamyšlena nad jeho nepřítomností v kostele, za těch krásných prvních nedělí červnových A poněvadž myslila na to, že jej potká, snažila se co nejvíce vyhnouti se společnosti při návratu do Brestovce. Měl-li Pražienka nějakou záležitost v Myjavě, předstírala, že nemá času, aby naň čekala, pod záminkou nějaké potřeby v domácnosti nebo nákupu . . . Vracel-li se ihned, byla to zas ona, již zdržoval v Myjavě nějaký nákup či nějaká návštěva. A tu samotinká šla pěšinou na Novou dědinu, uvolňujíc krok, když spatřila dům Jurenkových, kde bydleli matka i syn . . . potom zklamání zvolnilo ještě více její kroky, až dostihla před Smetany vlastní cesty pěšinou, jež poseta byla všeska tisícerymi modrými čekankami. Zatím, co si takto zacházela, Štěpán právě hlídal v kukuřici nebo za křovínamí onu cestu pod kopcovitými poli Baraneckými, kterou by se byla měla dle zvyku vraceti.

Čtvrtou neděli již trvala tato schovávačka. Jako předešle, Štěpán byl zahlédl, jak mizí pod statnými stromy — na onom místě, kde proti svahu sůžena velkým záhybem potoka cesta stává se znovu pěšinou — poslední bílé nebo žluté sukně dívek z Brestovce a Staré Myjavy, aniž mezi nimi rozeznal Zuzku a vracel se pěšinou Smetanovskou, ponurý a nespokojenější než obvykle, neboť nyní byl stále nespokojen: jeho nečinnost jej tížila. Najednou se zachvěl, viděl ji přecházeti lávku přes vodu pod vrby naproti koželužně. Pospíšil si příčnou pěšinou přes květnatou louku, kde ho bylo příliš zjevně viděti, tak že dostihl běhu potoka. Tu několik prastarých kmenů vrbových se hrbilo, dutých neduživců mezi pěšinou a potokem, jenž byl široký na dva metry pod vrbovým špinavým bělavými nánosy a jehož voda neproudila pro jez. Rozložil se na zemi do trávy u paty nejširšího ze kmenů a čekal, věda, že první osoba, která tudy půjde, bude ona.

Objevila se skoro hned svým kolébavým krokem, jež botky s velmi vysokými podpatky nikterak neztěžovaly. Její žlutá sukně

lehká a varhánkovitě skládaná, velká korunka, plná jasu, kolébala se jako jediný kus při pohybu jejích boků, kdežto tisícere záhyby chvěly se všechny pospolu týmž vlnivým rytmem, jako tisícere lístky jedné vrby, skláněné všechny najednou jediným zavanutím větru . . . Krajkový šáteček na hlavě, bělostnost nabíraná a nadýchaná všude, na poprsí, na rukávcích, dodávaly jí vzhledu něčeho vzácného a něžného, vzdušného a chvějícího se a zcela svěžího v horkém slunci, bource hedvábného v jeho zámotku, ohromného vzácného hmyzu, květu neobyčejného a drahocenného . . . A kvítka luční, když ona šla mimo, poblcovala krátký modravý stín, jenž sledoval její kroky.

Zuzko !

Zatřásla se a stanula. Byl zde, na krok před ní, svůj pevný obličej, ještě bezvousý přes svých dvacet let, maje opřený v obou rukou ; a svýma upřímnými modrými očima hleděl na ni s mnohem větší odvahou než dříve, rozčuchaný, svůj černý klobouček kulatý a ploský, jako placku maje pohozený stranou. Jindy býval pěkně učenán, pěšinku uprostřed, v zadu krátce ostříhán, se dvěma pěknými lasturami rusých vlasů napomádaných, zastřižených do špičky nad čelem, jako péra z husích brků notářských. Nikdy na ni dosud nebyl hleděl s takovou klidnou nestydatostí . . . To proto, že tenkrát byl se rozhodl . . . Promluví s ní . . . Nemá již, čeho by ještě mohl pozbyti . . . Vojenská služba čeká jej na přes rok na podzim . . . Kdyby řekla ano, bude vojákem a vrátí se . . . Kdyby řekla ne, bude také vojákem, leda že by Amerika . . . Ale, ať už kasárny, nebo Amerika, sem by se již nevrátil.

Ona byla již rozlobena, že se byla zatřásla, ještě větší zlost měla, že nepřešla mimo a že se zastavila a trojnásobnou zlost, že on ani nepovstal a oslovil ji s takovou nenuceností a nanejvýše, naprosto rozzuřena nad klidnou drzostí, již četla v jeho očích, nad neslušnou jistotou v jeho chování . . . Což jej nebyla dosud vždy viděla poníženého, nebo alespoň v rozpacích před sebou ? A přece nešla dále, nýbrž přešlapovala zmateně na místě . . .

— Ať, co to tu štěká za psa na zemi ? — Chtěla dodati : To je věru místo pro tebe, synu opilcův.

— Netřeba urážeti. Jenž by lízál tvou ruku, kdybys mu ji podala a jenž by hlídal tvůj krb, kdybys dovolila . . .

Ona vypukla :

— A co ještě ! Vidíte tu smělost. A kdo jsi ty, že se opovážuješ mi říkat takové věci . . .

– Nenadávej – opakoval chladně a s neochvějným klidem vztáhl ruku a chytil ji za podpatek, tiskna botku jako v kleštích.

– Pustíš mne, pustíš mne . . .

Pokusila se kopnouti, ale nemohla se ani hnouti!

– Ach, to jsou věru tvoje způsoby, synu opilcův, žebráku bez groše a beze cti . . .

Opakoval stále s týmž klidem :

– Nenadávej, je to zbytečné! Musíš mne vyslechnout . . .
Ať se nehneš, dokud mne nevyslechneš. Ať měj se na pozoru, mohl bych tě rozkřičet . . . Stiskl toliko poněkud a ona pocho-
pila . . . napadlo ji, aby se mu vrhla na hlavu a vyrvala mu
vlasy a oči. Ale měla strach. Strach, že by ji chytil, povalil na
zem, pomačkal její nedělní šaty a kdo ví co ještě . . . A když
na to pomyslela, všeka zčervenala, jinou červení než od zlosti...
Uklidnila se, rozpačita, že přistihla samu sebe, že není již děv-
četem, za jaké se pokládala . . . Znělo to skoro přátelsky, když
mu nařídila :

– Nuže, pusť mě, vstaň a poď mne doprovodit. Promluvmě
si, jako počestní lidé. Aťby, kdyby nás někdo potkal, neřekl, že
jsem se rozložila k tobě do trávy.

Uznal to správným, byl skokem na nohou s obdivuhodnou
svižností. Protáhnul se na slunci, pousmál se . . . To byl zas
již onen Štěpán ze dnů šťastných, který znovu našel sama sebe.
A dali se na cestu.

Roztomilá pěšinka, jež na okamžik snoubí se se všemi obrysy
potoka, od něhož ji dělilo houští kalin, olší a vrbin . . . Led-
ňáček pravdě nepodobné, báječné modré barvy, vzlétl před nimi,
proráží větve a usedl mnohem dále v hustém, kečovitém stro-
moví . . . Na louce byla jako by jezírka celá bílá a to byly
kopretiny, celá modrá, a to byl šalvěj, celá růžová, a to byl ligrus.

Teplo svěží a silné, jež oživuje a nezmalátnuje, mísilo všechny
vůně a zdálo se dechem i láskou celé té nádhery květeny, roz-
ložené v tomto idylickém zákoutí země slovácké . . .

Kráčeli stejnoměrně, ne jako milenci, jež se mají rádi, nýbrž
jako lidé, kteří mají naspěch, aby skoncovali nějakou věc, jež
musí býti vyslovena a již on nevyslovoval . . . Neboť nyní, kdy
stál, nevěděl již, jak do tobo . . . Velmi odvážný před chvílí,
zdál se pozbývati veškeré výhody.

Ona se z toho radovala. A zlá pýcha hlavatá ji znovu jímala,
tím více, že se styděla za onen okamžik slabosti, který v plné

zlosti byl vzbudil v ní přání státi se kořistí toho velkého hocha, jen tak beze všeho, hned, tam u cesty, mezi květy za bílého poledne . . .

I otázala se ho hrubě :

— Co ode mne chceš ?

On jako by se probudil ze sna :

— Abyš byla moji ženou.

Cesta zahýbala na pravo a úhlopříčnou přetínala louku, ve slavnostním hávu, již potok a stromy proplétaly serpentínovitou křivkou, tvořice svým obrysem velký úhel přímý. To byl háj, kam se byl usadil ledňáček . . .

»Vylétne-li modrý pták znovu, bude to znamenat štěstí,« pravil k sobě Štěpán.

Zuzka cítila, jak jí hoří tvář . . . »Vzlétne-li modrý pták, řekneš mu ihned ano,« pravila k sobě.

Modrý pták nevlétl.

Uvažovala nyní, že musí říci ne a že to ostatně nemá žádné váhy, že by jej znova dostala, kdy by jen chtěla, že ona vždy bude mítí vrch, že její důstojnost vyžaduje, aby jej dlouho odbývala, zvláště když se byl podruhé ukázal hrubým. Zatím on již, plesaje nad tímto tichem, ješ se protahovalo, zatím co očekával, že ona se ozve, ovinul jí rámě kolem krku a bez ohledu na nedělní šátek na hlavě, na lehké rukávce, pálil ji do uší, šeptaje v ně vášnivým chrapotem :

— Chceš ? Budeme tak šťastni . . .

Mluvil k ní čím dále tím více z blízka . . . Nyní cítila již dech žhavý a sladký na své tváři ; cítila celou vůni silného mládí, jež vycházela z tohoto statného těla jinocha, přitisknutého k jejímu boku, tížícího tak těžce, tak rozkošně, tak teple na jejím rameni . . . Odpovědět . . . Odpovědět . . . Ba ani ne . . . Jen otočiti trochu obličej . . . A pak, ó, to políbení . . . A on, skloněn nad ní, potřeboval jen druhou svojí rukou z předu trhnouti náramkem na obnaženém zápěstí na druhou stranu a na své mužné, mohutné hrudi byl by pocítil, jak bije jeho srdce dvojím tlukotem ; a již tato myšlenka jej poutala, pud jeho krve odvážil se tohoto druhého pohybu . . .

Byli jeden proti druhému.

Cítila, že jest ztracena až do smrti a on jejím pánem na vždy, povolí-li ona. Násilně se vymkla a propukla tím hrozněji, že její zlost se byla ochladila v celém tom žáru její bytosti i polí. —

— Pusť mne, bídáku, žebráku, pusť mne, táhni . . . Já tebe chťítí, já státi se tvou ženou . . . Spíše by spadla myjavská věž ! Pusť mne, pusť mne . . . Tentokráte přešlapovala, kopala, trhala sebou, i když toho již nebylo třeba. Ucouvl od ní ještě trochu, velmi vážně, s klidem, ježž jako by tížilo smíření se s osudem. Přece však chťěl říci vše :

— Mám už jen své ruce. Ale ty mohou vystavěti dům . . . Jsou silné a pevné jako moje páteř. A mohu založiti rodinu . . . Chceš-li býti mojí ženou, vezmu si tě bez ničeho, ale tvoje nic a moje nic dá mnoho Slibuji ti, že ti připravím takové štěstí, jakého žádná žena z kraje nepoznala. Nemám dluhů, nebudu jich nikdy mítí. Nepil jsem nikdy, nebudu pítí nikdy . . .

Došli ke svahu velkých buků, ona předešla; cesta byla úzká . . . on se odmlčel . . . Tato slova učinila na ni dojem, nechť měla proti němu cokoli Ale vykřikla, že nechce a seběhla rychle s návrší.

Byli pod vrbami, kde říčka tvoří nový záhyb. Krajina zdála se velkým polem obrovských kostí, nic než kmeny vrb všemi směry, se svým sukovitým hrdlem, odkud vyráželo proutí . . . A mezi těmi kmeny holými a dutými, šedivými a mechem porostlými jevila se tam dole milá rozvleklost Poliany, stoupající a vlnící se pod nebem bledým horkem a lesy moravského po mezí . . . Na levo, v jednom záhybu těchto půvabných končin tak něžně zelených nebo rusých s kyticemi lesů, s kopanicemi v jich směsi švestkových stromů, to byly Svinárky . . . A cesta uřezávala nový jakýsi ostrůvek, uzavřený ramenem vodním, lemovaný vrbami, tentokráte přes pole oseté obilím, jehož bledá zeleň stříbřitá přecházela do žluta . . . Ona kráčela velmi rychle, jako žena ve hněvu. Za ní on vztáhl poznovu ruku k jejímu rameni, neboť se mu zdálo, že je třeba učiniti poslední pokus, že se řítí v propast, že to takto nemůže skončiti . . .

— Chceš, chceš ? A do jeho hlasu pronikal ton úpěnlivé prosby. — Chceš ? Již od katechismu na to myslím, ba už před tím. Když jsi byla ve Vídni, zdálo se mi, že už není vzduchu na Polianě . . . A tys se vrátila a já vím, že nemáš ráda nikoho jiného. Chceš . . . ?

Hrubým odrazem lokte vyvinula se znovu. — Ne . . . Ne.

Uchopil ji znovu za předloktí na místě, kde obnaženo vystupovalo z rukávu, vzdutého jako květ kaliny, ježž nazýváme sněhovou koulí.

— To jen tvá ústa a tvá hlava tak mluví, já vím. Ale ne tvoje srdce . . .

Odpověděla krátce, ale úsečně:

— Ne, ne . . . Nech mne.

A znovu se vymkla s pošklebkem mírnící se zlosti; a po-
něvadž ucítla tentokráte trochu odporu, zmocnila se ji pravá
zuřivost a náhle se obracejíc, křičela mu do tváře s oním
zvláštním výrazem zášti, již je schopen tento plemenný hněv,
když jest jako láska, která se náhle svaří jako mléko.

— Ta hanba na mně nezůstane, abych si vzala syna
opilcova. —

A pokusila se kráčet rychle, rychle, jako by utíkala, co
nejrychleji bylo možno bez běhu, neboť nebývá zvykem utíkati,
je-li člověk pěkně oblečen.

Tu zase on vyskočil a propukl. Také u něho láska náhle
vzala za své.

Hrubě uchopil ji za druhé rameno, ale tak, že vykřikla,
aby ovládl její chůzi, aby ji zadržel bez hnutí . . . Zaryl jí svých
pět prstů do masa a hleděl na ni nyní jiným, hrozivým obličejem,
obličejem náhlé a neodolatelné zášti. Zmítala sebou v tomto
sevření a opakovala stále jen udýchaně: »Pusť mne! pusť mne!«
On stále se svým šeredným výrazem zuřivosti, držel ji bez úsilí,
nebo jeho pěst byla v skutku herkulská a on hleděl na ni, jako
by chtěl na vždy si v paměť vrýti výraz onoho pohrdání, onoho
odmítání a oné pyšné zatvrzelosti v jejích očích . . .

— Pusť mne! pusť mne! — Říkala to nyní skoro šeptem,
vyhýbajíc se jeho pohledu. Bezmocná a zsinalá zůstala konečně
nehybnou, rty bílé a zafaté, oči sklopené, tak bledá . . . Div, že
nezahynula tímto bledým vztekem.

On nyní byl právě tak zsinalý a klidný . . . Tu ji pustil a
zasmál se . . .

Vymrštila se ku předu a utekla s hlavou sklopenou, proná-
sledována jsouc tímto smíchem. Již dávno zmizela přes mostek
u cikánského doupěte, zatím co on díval se ještě tímto směrem,
nemoha si nic vysvětliti, leda že je od nynějška všemu konec
mezi ním a touto zemí, mezi touto dívkou a jím.

A náhle, mávaje pěstí směrem, jímž byla zmizela :

Ó, ty ! ty . . . Kristův koni !

A šílený vztekem, bolestí a hanbou, vrhl sebou do obilí, válel se tu a rval plné hrsti Prodej Svinárek, vyhnání z rodné kopanice, spíjení se otcovo až do němoty, to vše nebylo mu vnuklo tento pocit úplného úpadku všeho i sebe sama . . . Neměl již zájmu na životě . . . Cítil se mrtvým člověkem.

Nával pominul; pojal jej stud, kdyby ho někdo takto spatřil. Vždyť by to mohli donést i jí . . . A jak ji nyní nenáviděl! A jak mu to působilo blaho, že ji může nenávidět celým srdcem, bezmeznou nenávistí bez konce, že může v ní nenávidět vše, co musil ztracovati, Náchema, opilství svého otce, i jejího otce, Pražienku, lidi, zákony, Myjavu, osud, vše, vše . . . V základě si to dobře vysvětloval, nenáviděl ji vždy. Ach, uvidí všichni, uvidí . . . Ona tomu chtěla, co se přihodí . . . Cítil v sobě peklo. Pro ni nebude již mužem . . .

Alespoň tak myslel . . .

Nazítří dal Štěpán svou odpověď Hurtákovým u Smetanů. Pacholkem, to se mu nehodilo. Bylo příliš mnoho práce a o práci on se již nestaral. Nadřel se příliš pro Náchema, měl toho dost. Odvod jej sebere příštím jarem, kasárny na podzim, a kdyby tak mohl dosíci toho, aby byl poslán sloužit králi do Bosny a Hercegoviny. Od nynějška přál si jen pěkné pohody. Chtěl-li někdo, aby mu hlídal dobytek, nežádal si ničeho lepšího. Přijal beze studu. To bylo konečné smíření se s úpadkem . . .

Jaký otec, taký syn nebo jak se říká po slovensku »jaký pán, taký krám, takového koně mám«. O Kodajových vše to platilo. Co se týče opilce Palky, od jeho úpadku stávalo se mu něco překvapujícího: pracoval ob čas jako obdivuhodný dělník, aniž ovšem přišel k sebevědomí bývalého Palky. Pracoval týden, jak bylo zapotřebí pro trochu peněz, propil peníze a do práce dal se zase teprve, když se byl naprosto přesvědčil o nemožnosti pít dále, byť jen za jediný poslední halíř . . . Jest-li ovšem již předem nezastavil celou svoji mzdu, nebo její část. Stal se kameníkem. Obec myjavská usnesla se stavěti cestu přes skaliska na Kopci, jež by vedla k Surovínu a ke kopanicím Polianka. Bylo to stranou k Dolnímu konci. Bylo tu třeba vykopati skalnatý násep, a ač na dva kroky od Myjavy, místo to bylo zcela osamělé. Nebylo vidět ani ohromné bílé věže evangelického kostela, nejvyšší v komitátu, ani onoho milého pozadí Poliany, k němuž právě zraky pastýře Štěpána se tak často obracely.

Nikdo nebyl by mohl říci, kde přespával starý: v několika málo letech opilství změnilo jej k nepoznání! Spával a pojedl,

kde se nad ním smílovali a přijali jej. A přijímali jej s opo-
vržením smíšeným se zájmem a soucitem, poněvadž od té doby,
co již nebyl počestným člověkem, kdy všechen stud propil jako
vše ostatní, zamlklost šla za studem: stal se hovorným a směš-
ným, poslechl rád nějakou historku a vypravoval ještě lépe tři
jiné... Hrdé mlčení biblického kopaničára někdejšího, nebylo již
málem ani vzpomínkou. Kodaja stal se jakýmsi druhem veřej-
ného tlampače, pro obveselení malých dětí a žen Myjavských,
když byl opilý, povídalem pro zábavu všech, když byl střízliv.

Nádherný podzim byl tu, vyrážíje své nespočetné množství
hub až do rolí, prostíraje své koberce oranžových květů pod
každým stromem, letos náhle oholeným . . . Jedině velké buky
držely se ještě celé v ohni, kdežto břízy uchovaly pouze malý
plamének na svém vrcholu. Byly dny ozlacené jako bažanti.

Otec dole v lomu, střezěn nerozlučným a zbědovaným Po-
zorem, svou poslední náklonností; syn nahoře u svých krav,
oba jsouce odděleni sotva dvěma či třemi kilometry, starali se
tak málo jeden o druhého, jako by jich nebylo na světě. A na
Horním konci ubohá Anča zahořklá palčivým ponížením, jež jí
způsobil jediný její syn ke všem tolika jiným strastem, dovedla
již jen tkáti a mimo to vylévati svůj zlý rozmar ve výrazech,
jež na konec vypudily Štěpána z domu. Spával s dobyt看em,
v konírně Hurtákových, často i pod širým nebem . . . Toulal se
mnoho za noci a zvolil za svůj okrsek břehy potoka s jejich
krásnými stromy a louku, kde vznikla jeho roztržka se Zuzkou.
A za noci ve svém stavu polobdění, jako ve dne v polospánku,
byl stále podporován ve svém zaměstnání ospalého snílka a jeho
velký hněv se ponenáhlu utišoval. Miloval posud? Cítil v sobě
jen zlou hořkost, zvláště skrytý hněv, jenž by mu nyní dovoloval,
bez následků pro jeho klid, hráti si se Zuzkou, jako kočka
s myší, jako by jeho citlivost byla na vždy zatvrdla. Bylo to
brzy až příliš dobře znáti.

Skutečně po nějakém čase mlýn Brestovecký ocitnul se
jednoho dne bez pána. Jednoho deštivého a blátivého večera
stalo se, že Pražienka, člověk mnohem méně střízlivý, než jakým
býval druhdy Kodaja, ale u něhož opilost byla vždy jen nahodilou,
udělal tak dobré obchody na říjnovém trhu výročním, že se
příliš zpozdil v Myjavě a byl tak neopatrný, když se byl napil,
že k návratu nepoužil nejkratší cesty, totiž Baranecké. A tak
se mu přihodilo právě to, co Zuzka byla předpovídala Štěpánovi
pro Palka. Sklouzl asi za noci na prknech lávky Smetanovské

u malého splavu nad prohlubní. A na druhý den kopaničáři jdoucí do města přišli se zprávou, že mrtvola leží s hlavou a prsy v potoce deštěm rozvodněném, držíc obutýma nohama ve křoví u břehu. Byl nalezen úřady dříve, než přišla zpráva do Brestovce.

Zoufalství Zuzčino bylo velké. Byl to velkolepý pohřeb, a právem, neboť Pražienka byl ctěn a záviděli mu po celém kraji. Palko, jenž měl právě jeden ze svých světlých týdnů, vzbudil úžas, objeviv se tam; ale Štěpán nedal se vyrušit od svých dobytčat. Viděl Zuzku, jak se vrací plačíc a dělala, jako by ji neviděl . . . Jednal tak stále, od onoho rozhodného dne. Ona však jej poznávala z dálky. Kdo jiný se potuloval v těchto končinách s takovou hrdou zdlouhavostí, nebo kdo dovedl se tak postavit opřen o svoji hůl, aby zevloval v šedou dál . . . A nebo s bezstarostností čistého dítěte spravoval cosi na svém biči, nebo dokonce ořezával si pišfalku. A bylo dobře vidět, že ničím se neobíral méně než jí. Byla by mohla přísahati, že ji ani nestopuje dole. A nebyla by se klamala . . . Ale nyní, když věděl o velkém neštěstí, snad na ni pohlédne se soustrastí? A nebo alespoň ze zvědavosti? A skrze slzy její oči prosily o slovo soucitu, jež snad by znovu utvrdilo dobré přátelství, jaké nevědomky k němu druhdy chovala, jak nyní poznávala . . .

Nepohlédl na ni a její hoře pátilo ji ještě více. Přišel okamžik, kdy bylo třeba se rozhodnouti. Bylo nutno prodati mlýn a židé již se snažili získati Zuzku, nebo vyhledati nástupce Pražienkova. Nástupce měla po ruce, byl to Mišo. A poněvadž byla dosti rozumná, aby v ničem neustoupila židům, Mišo stal se skutečně jejím důvěrníkem; ale zůstal jenom tím . . . Ostatně ničeho více nežádal, jsa jist, že ji přivede k poznání, jakmile bude chtít. Velmi moudře ponechával jí času, aby zapomněla . . . Čas zatím pracoval za něho. A pak Zuzka, to třeba doznati, byla, jak se dosti často stává v těchto dědinách slováckých, rázná žena. Nic nešlo špatně v Brestovci a nikdo neměl chuť vtipkovati o tom, co se dalo ve mlýně. Možná ostatně, že Mišo, jehož rámě bylo hbité, byl by rozdal s dobrým vědomím několik z oněch facek, »kterým se říká oni«.

Jednoho smutného a temného dne podzimního, kdy stromy na břehu potoka smáčely své vrcholky na polo bezlisté v mlze, Štěpán bloudil se svými kravami, jež vyhýbajíce se jim hubou, šlapaly kopytem po posledních ocúnech, když slyšel za sebou volati Nehnul se, dokonce ne z překvapení, neboť ji byl

viděl z daleka přicházeti. Ba, ani se neotočil. Tak že ona sama sešla s pěšiny a oslovila jej. Jak se před ním postavila, bylo mu lhostejno na ni pohledět. Což snaží se člověk vyhnouti se něčemu, čeho již není? Její pýcha doznávala krutého trestu. Byla-liž to ona, Zuzka, jež jej oslovovala, a on, Štěpán, jenž si toho nevšímal . . .

Zůstala tak před ním několik minut, tak z míry přivedena, že nevěděla již co počíti. Před chvílí, když na něho zavolala s obvyklým pozdravem: »Požehnej pán bůh stádo!«, představovala si tak dobře, co řekne, tak dobře si sestavila, jak bude pokračovati rozmluva, na základě všech odpovědí, jež by mohl dáti. Tyto odpovědi předvíдалa všechny a všechny; i tu nejvzdorovitější, nejrozmrzelejší, nejhrubší, ale všechny měly přece přivésti vyhlídku jediného a téhož výsledku, jehož si přála z celého srdce svého, a celou svojí bytostí: smíření. Ale předvíдалa příliš mnoho a přece ještě ne dosti . . . Všecko byla předvíдалa, mimo toto, mlčení.

Myšlenka jí bleskla duchem skočiti mu kolem krku a tu by tento mladý muž, tak mohutný a zdravý, byl snad slyšel ten hlas masa a krve, jenž jediný byl by snad mohl míti více moci, než neobyčejná síla paličatosti slovácké. Ale ona byla rozhodně příliš pyšnou dívkou, neboť její pýcha znovu se vzepjala.

Červená hanbou odešla, rozhodnuta. Na dvacet kroků při zatáčce cesty obrátila se a málem by byla křičela »synu opilcův«, ale náhle se zarazila, myslíc na svého vlastního otce, o němž bylo známo, že opilost zavinila jeho smrt. Ale dobrá, tím lépe, bude-li jí alespoň také nadávati a vraceti jí urážky. Volala tedy celou silou svých plic:

— Synu opilcův! Synu opilcův!

Nehnul sebou. Tak si byl umínil . . . Zakoušel uvnitř zlomyslnou radost, cítě, jak ona, děvče mající smutek, jež mělo zachovati jakousi důstojnost, je uražena do té míry, že se utíká k svévolné nadávce.

Ale pojednou zaslechl:

— Synu opilcův! Vrahu! Vrahu! Tys strčil mého otce do potoka. Vrahu!

Pozvedl hlavu, užaslý, zdálo se, že přemýšlí, usmál se tajemně a jeho hlava zaujala dřívější polohu. To ho spíše bavilo, že by ona tomu mohla věřit. Co mu na tom záleželo? I kdyby tomu opravdu věřila, on znal dobře pravdu. A pán Bůh také.

A tím lepší to bylo, že také ona byla ponížena, tak že se utíkala až k utřhačné pomluvě.

Utekla plačky.

Dříve pak než minul týden, nová tragická událost ohromila Myjavu. Našli ochlastu Kodaju oběšeného u Durošků, kteří mu byli dovolili spáti na seně v prázdné stáji. A on si pospíšil, prokázati sám sobě největší ochotu. Uvázal provaz na kliku dveří a jeho velké suché tělo viselo zkřiveno a ztuhlé na příč nad zemí, jako zlomená tyč. Zase jednou ďábel zadrhnul smyčku; neboť když se chce někdo na Slovensku oběsiti, ďábel vždycky pomáhá. Jakmile je provaz na krku, buď jak buď, věc se stane... Tak se vypravovalo o Cárovi, kterak to chtěl jen napodobit... Řekl svým přátelům: oběsím se na zkoušku – vy ihned uříznete provaz. A jakmile sebou mrštil mohutným rozmachem s větve švestkového stromu, kde seděl o něco níže, než byla větev, na niž byl uvázal provaz, zajíc vyběhl ze země a zbavil na okamžik jeho kamarády, kteří jej chtěli postrašiti a pronásledovali zajíce několik kroků a chvíli se dívali, jak utíká. Když se vrátili ke stromu, Cáro byl oběšen do opravdy a větev švestkového stromu tak vysoko, že tam ruka nedosáhla. Cáro zahynul, dříve než jeho kamarádi měli čas ze svého leknutí se vzpamatovati. Takové to je...

Co se týče Kodaje, vypravovala se ještě podivnější historka a hospodský Síváč, který jiným opoje prodává, ale sám pro sebe o tom ničeho nechce věděti, tvrdil, že to slyšel, zcela tak jako opilci, kteří to roznášeli. Ráno tedy na svatého Martina, Kodaja přišel do hospody s očima tak divnýma, tak bledého vzezření a tak třesoucích se rukou, že každý pozoroval jeho zmatek. Pozor jej následoval zcela malými krůčky, ocas svěšený, maje cosi pomateného v chování. Přirozeně nikdo se na nic netázel, ale čekali, vědouce dobře, že něco přijde. Při své čtvrté láhvičky pálenky opilec konečně vypravoval, kterak vrtav po celý den na své skále, najednou spatřil, když noc nastávala, kterak objevila se pod řitícím kamením černá dutina, kterak Pozor utekl na deset kroků vyje, že až husí kůže naskakovala a jak strašný, zcela malý človíček, nahý, rosolovitý, zcela šedý, vypadající jako balík cárů, mu pravil: »Nuže, tak dlouho jsi vrtal, až nyní jsi potkal svůj osud.« A po těch slovech Kodaja neviděl už nic jiného, než černou díru, zcela obyčejnou na konci trhlíny. Když byl své vypravování skončil, zachovával zatvrzelé mlčení; nic už ho nedovedlo rozveseliti. Toliko nemírně pil, nevrátil se již do lomu. A hle, co se přihodilo: na onen příběh již ani nemyslíli

a jednoho krásného rána najdou lamače oběšeného. A tak neobratně, že skutečně bylo věru zapotřebí malého rosolovitého mužíčka, šedivého jako balík hadrů, aby mu pomohl, aby přišel táhnouti jej za nohy . . .

To byla strašná rána pro Štěpána jako pro Ānču, poslední nejhorší, kdy již mysli, že už je nemožno, aby klesli ještě níže. Nyní nebylo již ničeho třeba přičiněti k jejich historii. Neštěstí a hanba byly úplné, neboť nebylo křesťanského pohřbu, jak slušno a spravedливо. Hrobař, několik zvědavců a mimojdoucích byli jediní, kteří o tom zvěděli.

Bolest matčina byla nesmírná a křiklavá, jak si jen možno přát, bolest synova nemá a jako by zdí ohrazena v jeho klidném a tupém těle. Ānča uzavřela se více než kdy jindy doma a vedla po celou zimu život osamělý. U Smetanů Štěpán, divočejší než kdy jindy, nemluvil už leda s dobyt看em, odpovídal na otázky jen tehdy, nemohl-li se již dorozuměti posuňky. Mysli ještě? Ztrnul ve svém způsobu života čistě živočichem a jeho obraznost čilejší než jeho vnímavost, představovala si již, jako by z hloubi kalné noci, stkvělé vidiny, kraje celé zlatem zářící, mezi dvěma azury a města turecká a červené květy a dívky ozdobené zlatými penízi a »dinom dánom«, jak se objevi jako krásný vojín, v modré uniformě se zlatými lesklými knoflíky, s fezem na hlavě, na prostranstvích vesnic, kde lid jihoslovanský tančiti bude kolo... Což nebyl už dávno na Myjavě mrtev? Což ho již nepochovali? Prožíval nyní svůj očištec. Ale jaro se blížilo... Také on vstane z mrtvých za hlaholu zvonů velkonočních... Armáda královská jej přijme... A obraz čím dále tím báječnější kouzlil se v jeho duchu o těchto zemích všech divů, jež mají tak divná jména: Bosna, Hercegovina, Dalmacie. Vykoná stkvělé činy... Snad jednoho dne bude krásným důstojníkem... Zatím co na Myjavě mlynářská dcerka bude se trávití vztekem a žárlivostí... Neboť si říkal, že ona se o něm dozví, ale zároveň, že nikdy nikdo již nezví o něm ničeho na Myjavě.

Ubohý velký hoch, smutný, jenž netušil, že až bude jednou tam dole, jeho srdce přetékati bude slzami, připomínajíc si nejen Svinárky a zlaté žně a modré stromy švestkové z bývalých dob, ale i nejnížší potřeby otroctví této dlouhé zimy u Smetanů. Tytéž konečně jako ve Svinárnkách. Ale Svinárky, to bylo ještě tam nahoře, ve světle; jas oblohy vstupoval všemi dveřmi do domu a pocit prostornosti a volnosti všemi pory do srdce... Zde byla nížina; domky opřené o strání v takové spleti stromů,

že i když byly zimou listí zbaveny, věznily myšlenku jako past na myši. Ale Štěpán si toho nevšimal. Tolik věcí zavěsilo se na jeho duši. Jinak byli s ním celkem spokojeni. Pečoval tak dobře o hovězí dobytek. Držel dvory i kůlny v takové čistotě. Dříví bylo tak pěkně posekáno. Jeho deset prstů bylo tak zručných. Nebylo třeba na nic jej upozorňovati. Nyní, kdy zima nastala, jež nedovoluje potulky pod širým nebem, pracoval, jak se pracuje, abychom se zbavili nudy a i když nebyl zaměstnán, nenudil se. Myslil-li na Zuzku, bylo to vždy s oním tajemným úsměvem člověka, jenž, ode všeho jsa odloučen, řídí konečně svůj osud.

A přišlo jaro rozsévat anemonky pod suchými listy a fialky mezi ploty. Cesty znovu změnily se v kaluže. Přeháňky valem řítily se z Moravy na údolí slovácká. Voda prýštila se odevšad. Syrová zeleň velkonoční zhvězdnatěla červeným zlatem blafochů; dolíky na lukách staly se jasnými jezírky, v nichž se shlížely třpýtlíci se listy, jak by natřené a žluté chomáče. Doškové chaty měnily barvu, šeříkové, mezi postříbřenými vlákny stromoví... Kočičky jehnědové houpaly se na všech křovích a pozadí lesů za Poriadím zrůžovělo a nachovělo, nabývalo barvy slezové a fialové. Na Javořině nebylo už brzy ani stopy sněhu. Dobytek i lidé byli stále venku.

A nyní neurčité mrazení jímalo Štěpána, když si říkal: »tvé poslední jaro na Myjavě.« Ale to nehnulo jeho rozhodnutím: nevrátí se již. Až odbude svá tři léta, uvidí: buď zůstane na vojně a nebo . . . slyšel tolikráte šeptati to báječné jméno Amerika. A představy jeho srdce mýjely a mizely jako přeháňky, zanechávající pouze květy naděje v tomto srdci zdivočelém, zatvrdlém ponížením a strastmi jeho marné lásky . . .

A děvčata pobíhala zase po pěšinách držíce se za ruce, s květinami v zubech.

A krásná a statečná Zuzka z Brestovce stále nevzdávala se za svého mlynářského chasníka. Nešťastnice nevěděla již, co počítí, aby napravila následky svých činů. Její láska zůstala vězeti zachycena v pasti její pýchy a utloukala tu svá křídélka. Teď odbíjela poslední hodina. Což to bylo v skutku nenapravitelné, co se bylo přihodilo mezi ní a Štěpánem? Ach, kdyby on chtěl . . . Ale co říci, co počítí? Ještě jednou se snížiti, osloviti jej? Milovala ho, on ji miloval a při každém setkání jej urážela. A přes zatvrdelé mlčení pasákovo zdálo se jí, že ji vyzývá bez ustání a ona že jest to, jež trpí urážky. A ten Mišo, jenž pracoval více než za čtyři, jak jí byl přece jen nesnesitelným!

Kterak cítila se jím stále špehována ! A kterak cítila se neodvratně jeho kořistí. Jako ptáče, jež setkal se se zrakem kočky.

Štěpán znovu toulal se po lukách. Plátno jeho košil a gatí bylo tak obnošeno, že proti světlu, při záři svěžího slunka, obrys jeho těla kreslil se v modrém stínu a že při nejmenším dešti maso jeho rukou růžově proráželo zřídlym tkanivem. S obnaženým krkem a rozhalenými prsy chodil nyní také bos. Nové boty, nové šaty, k čemu-li to ? Nejbližší jeho oblek bude uniforma. Minulého podzimku ukazovali si naň ještě prstem. Nyní už se na něho hrubě ani nedívali : zvykli mu. On počal opět dívati se k obzoru . . . Nikdy neměl dosud vzezření tak bídného. Nikdy neshledávala jej Zuzka krásnějším. Ale když šla mimo něho s družkami, ona to byla, jež obracela na něho pozornost. Již z daleka, jak jej spatřila, volala :

I podívejte se jen ! Štěpán nemá už ani střevíců. A když druhé se naň dívaly, cítila, že žárlí. A výčitky jejího úsměšku ji trápily. A přecházejíc nemohla odtrhnouti oči svých od těch nahých nohou, jež líbala svěží tráva.

On nedbal ani druhých ani jí . . . stále týž, nepřístupný, zamyšlený a krásný jako nikdo jiný. Zchátralost jeho obleku vzrůstala. Pavučiny, jež jej halily, roztrhaly se o trní. Měl koleno obnaženo a část kyčle. Jeden rukáv držel jen na polo a nejmenší pohyb, i když to byl střízlivý posuněk, odkrýval celé rámě. A bylo viděti stále lépe hrdé linie jeho velkého těla, statného a klidného, skrze řídké plátno. Zuzka nevydržela již na místě ve mlýně a čím dále tím častěji snažila se na jílovitých cestách skřížiti hluboký otisk svých vysokých podpatků s hladkou stopou bosých nohou. Tázala se již sama sebe, zda-li každá trhlina v obleku švarného snílka nerozmnožuje její lásku a není-li třeba vysvětliti si nějakým učarováním tajemnou přitažlivost, jež stávala se stále neodolatelnější. On dále se jí nikterak nevyhýbal. Ale jakmile oči nešťastnice upřely se k jeho zraku, tento stával se tékavým a smekl se stranou od ní. A ona dobře viděla, že on ji nechce viděti.

Život v Brestovci stával se jí peklem. Nehleděla si již své práce. Mrzutá, roztržitá, podrážděná, hubnula. Horečka ji stravovala. Počínala si, jako rozumu zbavená. Mišo vrhal na ni teď zlé pohledy nevraživé. Kdyby mohl tak, pokusiti se o špatný kousek ! Život nebyl již ubohé dívce skutečně ničím. Každá záminka byla jí dobrá, aby jen mohla jíti do Myjavy a když už tam byla, aby šla zase odtamtud zpět. A čím častěji se zjevovala

na kraji louky, tím více cítila svůj úpadek, tím více nenáviděla sebe, nenáviděla jeho. A stále týž krutý démon se ji zmocňoval: dříve než zmizela na zatáčce svahu, nebo na záhybu cesty, bylo nutno, aby vydechla svoji zášť v podlých nadávkách. Vyčítala mu jeho cáry. Vytýkala mu jeho lásku k dobytku. Nazývala ho »kravským ženichem«. Ale poslouchal ji vůbec ?

A nyní tajemná přitažlivost tohoto masa, pevného a zdravého, všude viditelného děrami, působila, že se zastavovala. A pozorujíc jej, jako vyhladovělá vlčice, rozebírajíc v duchu tolik bídy a tolik kouzla, zakoušela pokryteckou zášť i proti této kráse, i proti němu, i proti sobě samé, i proti své lásce. A zastavivši se, aby jej pozorovala, stála tu také, aby jej zahrnovala úsměšky a chrlila nadávky do této tváře i na tato záda lhostejná. Na jeho hřbetě košile byla celá roztrhaná a hluboké ohbí jeho boků vykukovalo zlatově . . .

A přiblížil se předvečer assentýrky, odvodu. Bylo to v prních dnech májových. Slunce vysílalo již teplo na širý ruch rozlehlého kraje, jehož lem na obzoru vroubí v intervalech silnice do Velké několika nestejně přerušovanými skupinami stromů, stejně od sebe vzdálených. A on šel pod olše a vrby umýti si ruce, se svátostnou a pravidelnou zdlouhavostí, potom svůj obličej, pak své nohy. A teprve potom, osměliv se svěží vodou, odhodlal se vykoupat se celý. A právě v tu chvíli byl upozorněn na neobvyklou přítomnost něčím modrým, co se pohybovalo za křovím. Jeho prvé hnutí bylo hnutí studu. Potom si uvědomil, že bylo by chybou, kdyby pospíchal a že ukázati se jí beze zmatku, je nejlepší způsob dáti jí na jevo své pohrdání. Proč by se vyrušoval pro tuhle dívku, byť i jen jediným pohybem jiným, než kdyby jí tu nebylo. Ani ho nenapadla špatná myšlenka . . .

Ale tentokráte neodvážila se ani ukázati, ani nadávati, neboť celá se třesouc, cítila hanbu i palčivý stud toho, co tu činila. Která jiná dívka slovácká se kdy takto chovala ! Alespoň kdyby to bylo k něčemu posloužilo. Když jej spatřila, opět oděného průsvitnými jeho hadry, odcházeti lhostejného, aniž by se obrátil, krácejícího tím volným chodem kolébavým k Smetanům, zůstala seděti ve trávě a vrboví, vyčerpána jsouc hořem, hanbou a zklamáním. Tak to došlo s ní až k tomu, že se schovávala, aby se mohla dívati mezi větvemi na muže, jenž se koupá a tento muž byl hoch, jehož milovala a jemuž neuměla než nadávati

Rozhodla se tedy utéci se ke kouzlům. A nazítří, zatím co víření bubnu a výskání opojených rekrutů, odvodní komise a

kočáry důstojníků plnily Myjavu, odešla bez jakéhokoli vysvětlení Mišovi. Přes výstup, jež jí způsobil, nedostal z ní ničeho, leda ujištění, že bude dva dny nepřítomna. Odešla na poradu k bohyni, proslulé čarodějnici v dolině Bošácké, téže, k níž kdysi přišli tři císařové jeden po druhém a jež ona hned poznala, jakkoli byli přestrojeni za kopaničáry. A bezpochyby, že mluvili německy!

Zatím Štěpán čekal po dlouhé hodiny v divém vedru místností židovského hotelu, kde úřadovala komise odvodní. Jeho klid odrážel se od nezkrotnosti kamarádů. Bez jiného obleku, vyjma nové gatě pěkně bílé, jež si byl vypůjčil od nejmladšího z Hurtákových, brzy sedaje, brzy vstávaje, aby si odpočinul od sedění, snil ve svém koutku, se zraky v neurčito upřenými. Konečně dali četníci na řadu hochy ze Svinárek, k jejichž skupině nevyhnutelně přináležel. A jak procházel dveřmi, málem by byl dostal do prsou výstřední poskok rachitického uličníka, jenž ve své radosti, že unikl, křičel z plna hrdla za obecného úžasu, potom k všeobecné veselosti: — Teď by bylo třeba tu mít kousek hezkého děvčete!

A jemu dostalo se osudu, na nějž počítal. Když pod mírou odhodil poslední šat a objevil se tak, jak ho Bůh a rodná země stvořili ode dvaceti let, čistý, prostý a velký jako kmen buku, bez jakéhokoli rozpaku svého hrdého panictví, byl i držením těla tak nepodoben venkovanům i mladým měšťákům, již tu byli právě přešli, že mohl porozumět němcině majora, jenž u stolu předsednického oceňoval jej takto, nakloněn k uchu služného*): — Krásný chlapík! Jest-li tenhle nám po těch třech letech nezůstane . . .

Tím povzbuzen Štěpán, jenž se byl na to vyptal, osmělil se:

— Budu prosit pány důstojníky, aby byli tak laskavi a zařadili mne do Bosny, je-li možno.

Nastalo jakési udivení, ačkoli podobné prosby byly časté. Hleděli na sebe, usmívali se. Místo přímé odpovědi vojenský lékař se svého místa zabrumlal ironicky a nafoukaně:

— Dobře, dobře! My už budeme vědět, co s vámi dělat. Uvidíme!

A již, rovněž nakloněn k majorovi, jako by nepřímě, služný mluvil, mluvil . . .

*) Služný, maďarsky foeszolgabiro, něm. Oberstublrichter, první polit. úředník okresu, okresní hejtman.

Ubohý Štěpán ušodl, co se vypravovalo a zasmušil se. Bude-li ho tato smutná historie jeho otce pronásledovati až do kasáren . . . A téhož večera i s ostatními téhož hloučku složil přísahu, jež navždy jej poutala k císaři a králi Františku Josefu.

A ani toho večera se neopil, on, jenž rozhodně neměl býti takovým, jako jiní. K čemu měl zapotřebí se ohlušovati? Ten Štěpán ze Svinárek nosil již ode dávna smutek sám nad sebou.

Zuzka vrátila se do Brestovce až pozítří, s obličejem ještě zasmušilejším než při odchodu. Nevypovídala nic; ale Mišovi se zdálo, že pozoruje, jak ona obrací se k němu s mnohem menší nadutostí. A když se později dověděl, nahodilou prostořekostí, na jakých cestách Zuzka byla spatřena a že najala vůz ve Staré Tuře, odebral se do této blízké vesnice příští neděli a zde snadno a brzy zvěděl, kam byla šla. Jeho důvěra v šťastnou hvězdu vzrostla. Zuzka nebyla by zkrotla, kdyby »ta, jež čte tajnosti božské«, nebyla jí to poradila. A o několik dní později prohlásila mu přímo, že chce-li se státí pánem ve mlýně, nic mu v tom nepřekáží: neviděla v tom pro sebe žádné závary. Ale řkouc to, cítila, jak ji páli velké slzy, růžencem po tvářích tekoucí. Ba, neměla již ani té zvědavosti, aby se vyptala, učiní-li ta novina nějaký dojem na Štěpána, věděla příliš dobře, že by z toho nic nebylo.

Po šesti týdnech, když byly tři ohlášky »spadly s kazatelny«, odvedenec nevyrušil se, aby se podíval, jak jedou mimo svatební vozy fábory ozdobené. Neexistoval již pro Myjavu . . . Myslí už jen na jasná města na břehu modré Adrie a na skály, šedé jako stříbro starých zlatníků, týčící se k ostňujícimu nebi; viděl minarety, bílé jako svíce z Valáškovy obchodu a Turky, oblečené jako židovské pohovky . . . Prožíval báječná dobrodružství svého snu, čekaje na velmi všední dobrodružství nějakých kasáren. A když přišel podzim, nebylo ani o jeden ocún méně na lučinách slováckých.

A Zuzka dřela se ve mlýně, odevzdaná a zamlklá jako soumar, pod ranami, jež pršely hustě u hrubého tyrana, jakým se záhy Mišo ukázal . . . Ale o několik slziček více nerozvodní potoků slováckých.

